

Tartu Ülikool

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Klassiõpetaja õppekava

Maris Irbo

KOHALIKU PÄRIMUSKULTUURI ÕPETAMISE
VÕIMALUSI ÜLDHARIDUSKOO LIS SETOMAA I
JA II KOOLIASTME ÕPETAJATE HINNANGUL

magistritöö

Juhendajad: Taive Särg

Igne Lembinen

Läbiv pealkiri: Pärimuskultuuri õpetamine

Tartu 2011

Kohaliku pärimuskultuuri õpetamise võimalusi üldhariduskoolis Setomaa I ja II kooliastme
õpetajate hinnangul
Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärk oli uurida kohaliku pärimuskultuuri õpetamise võimalusi koolis. Täpsemalt sooviti välja selgitada, missugused on õpetajate hinnangul võimalused koolihariduse kaudu kohaliku pärimuskultuuri säilitamisele kaasa aitamiseks. Käesolev teema valiti sooviga äratada inimestes suuremat huvi kultuurilise mitmekesisuse ja pärimuskultuuri vastu. Uuritav teema on väga aktuaalne seoses uue õppekavaga (Põhikooli riiklik..., 2010).

Uurimistöö põhieesmärgi täitmiseks oli püstitatud mitmeid alaeesmärke: saada ülevaade pärimuskultuuri temaatikast õppekavas, uurida pärimuskultuuri õpetamise seniseid kogemusi ja õpetuse praegust olukorda, õpetajate arvamusi õpetuse vajalikkuse, oma pädevuse, pärimuskultuuri õpetamise probleemide ning nende lahendamisvõimaluste kohta.

Antud töö jaoks analüüsiti üldhariduskooli õppekava ning viidi läbi intervjuud kaheteistkümne inimesega, kellest üks oli haridustöötaja ja ülejäänud Setomaa koolide õpetajad. Saadud intervjuud litereeriti, tulemused kodeeriti kesksete mõistete kaupa ning jagati vastavalt gruppidesse.

Uue õppekava (Põhikooli riiklik..., 2010) analüüsimisel selgus, et selles sisalduv pärimuskultuuri osa on küllaltki suur. Võimalusi selle tutvustamiseks õpilastele on igas tunnis. Intervjuudest selgus, et kõik küsitletud Setomaa õpetajad peavad pärimuskultuuri õpetamist lastele oluliseks, end nende õpetamisel suhteliselt pädevaks ning enamik õpetajatest koolitustest ja õppematerjalidest puudust ei tunne. Õpetajate arvates on kodu mõju pärimuskultuuri edasiandmisel suurem kui koolil, seetõttu on oluline, et õpetamisse kaasataks ka lapsevanemad. Kuigi sellel õpetusel leidub väga palju probleeme, mis esmapilgul tunduvad lahendamatud, on võimalik suurt osa neist parandada.

Märksõnad: pärimuskultuuri õpetamine, omakultuur, Setomaa, riiklik õppekava (2010), I ja II kooliaste, sisuanalüüs.

The Possibilities of Teaching Local Traditional Culture in Schools Estimated by the Primary School Teachers in Setomaa

Abstract

The aim of this master's thesis was to study the possibilities of teaching local traditional culture in schools. More precisely, it was planned to find out the teachers' opinion how to help to maintain local traditional culture through school system. The topic of this paper was chosen to excite interest in cultural diversity and traditional culture. The studied topic is actual because of the new national curriculum (Põhikooli riiklik..., 2010).

To achieve the main purpose of this thesis it was put up several sub purposes: to find out the part of traditional culture in national curriculum, to study the experience of the former teaching of traditional culture and the situation now, to get to know the teachers' opinion about the need, their competence, problems and solutions of teaching traditional culture.

For the purpose of this thesis the national curriculum was analyzed and was carried out twelve interviews. One interviewee was the educational worker and the other eleven were the teachers of the schools of Setomaa. The interviews were transcribed, data was coded by the keywords and divided into groups.

Analysing the new national curriculum (Põhikooli riiklik..., 2010) it was clarified that the part of traditional culture in it was quite substantial. The possibilities to introduce it to the children were discovered in every lesson. It was proved that all the interviewed teachers find teaching traditional culture to pupils important, themselves quite competent and most of the teachers does not need any teaching materials or extra courses. Overall opinion of teachers was that the influence of home is greater than the influence of school while teaching traditional culture. That is why it is important to involve also parents. Although it was found out that teaching traditional culture in schools have a lot of problems that seem to be unsolvable, a great part of them are still alleviated.

Keywords: teaching traditional culture, local traditional culture, Setomaa, national curriculum (2010), primary school, content analysis.

Sisukord

Sissejuhatus	5
<i>Teoreetilised lähtekohad</i>	6
<i>Pärimuskultuur</i>	7
<i>Pärimuskultuuri olulisus laste jaoks</i>	7
<i>Pärimuskultuuri osa uues riiklikus õppekavas</i>	9
<i>Setomaa eripära</i>	13
<i>Pärimuskultuuri õpetamine koolides</i>	14
<i>Ülevaade eelnevatest uurimustest</i>	15
<i>Uurimuse eesmärk ja uurimisülesanded</i>	17
Metoodika.....	18
<i>Valim</i>	18
<i>Mõõtvahendid</i>	19
<i>Protseduur</i>	19
Tulemused	20
<i>I intervjuueeritav (haridustöötaja)</i>	20
<i>I õpetaja</i>	22
<i>II õpetaja</i>	23
<i>III õpetaja</i>	24
<i>IV õpetaja</i>	26
<i>V õpetaja</i>	27
<i>VI õpetaja</i>	28
<i>VII õpetaja</i>	28
<i>VIII õpetaja</i>	29
<i>IX õpetaja</i>	30
<i>X õpetaja</i>	31
<i>XI õpetaja</i>	32
<i>Kokkuvõte intervjuudest</i>	33
Arutelu.....	40
Kasutatud kirjandus.....	45
Intervjuud	48
Lisa 1	
Lisa 2	

Sissejuhatus

Üha laienev rahvusvahelise mitmetes valdkondades (majandus, kaubandus, meedia, ränded jne) on maailmas põhjustanud ajaloost varasemalt tundmatu olukorra - globaliseerumise ehk üleilmastumise. Globaliseerumine tähendab üle maailma hajumist, rahvuste piiride ületamist (Anttonen, 1999).

Eesti pärimusmuusika ja –kultuuri pikaajaline uurija, UNESCO Eesti rahvuskomisjoni peasekretär Ingrid Rüütel on esile toonud, et paljude eeliste juures (kiirenenud infovahetus, rahvusvaheline turg jm), mida üleilmastumine endaga kaasa toob, võib märgata ka mitmesuguseid probleeme. Neist suurimaks peetakse kultuurilise mitmekesisuse vähenemist maailmas (Rüütel, 1999).

Probleem süveneb pidevalt. Ameerika lingvistika õppejõu David Harrisoni (2007) sõnul sureb keskmiselt iga kahe nädala jooksul maailmas välja üks keel. Kuid mitmete autorite (Jääts, 1998; Jüriöö, 2008; Rüütel, 2000; Wintergerst & McVeigh, 2010) kohaselt on just keel väga tähtis kultuuri kandja: kui sureb välja keel, pole enam rahvast ega kultuuril elujõudu. Seetõttu on nii rahvusvahelisel tasandil kui ka Eestis võetud käsitlusele mitmeid meetmeid, et kultuurilist mitmekesisust säilitada.

Aastal 2007 jõustus UNESCO kultuurilise väljenduse mitmekesisuse konventsioon eesmärgiga võimaldada kõigile inimestele üle maailma luua, levitada ja nautida erinevate kultuuride, sealhulgas enda kultuuri, hüvesid ja tegevusi (Convention on the..., 2005). Teema aktuaalsust näitab samuti Euroopa Liidu Nõukogu kultuurialane tööplan aastateks 2011–2014, mille kõige tähtsamaks prioriteediks peetakse kultuurilise mitmekesisuse säilitamist (Work Plan..., 2010). Eesti Kultuuriministeeriumi 2011. aasta tööplaanis esitatud viiest strateegiast kolm on pühendatud kultuurilise mitmekesisuse säilitamisele. Lisaks on algatatud mitmeid riiklikke programme Eesti põliste regionaalsete kultuuride elavdamiseks, nimetuse all „Kultuuriruumide toetusprogrammid“: Peipsiveere kultuuriprogramm 2009 – 2012, Vana Võrumaa kultuuriprogramm 2010 – 2013, Mulgimaa kultuuriprogramm 2010 – 2013, Virumaa pärimuskultuuri programm 2011 – 2014 ja Setomaa riiklik kultuuriprogramm 2010 – 2013 (Kultuuriministeeriumi tööplan, 2011).

Seoses kohalike kultuuride väärtustamisega Eestis on kultuuri õpetamise küsimus kerkinud päevakorda üldharidusvaldkonnas, koostatud on uus õppekava (Põhikooli riiklik õppekava, 2010). Üheks uuenduseks võrreldes varasema õppekavaga (Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava, 2002) on läbivate teemade lisandumine. Senist nelja läbivat teemat („Keskkond ja jätkusuutlik areng“, „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“, „Tervis

ja ohutus“ ja „Teabekeskond“) on täiendatud nelja uue teemaga: „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“, „Tehnoloogia ja innovatsioon“, „Väärtused ja kõlblus“ ning „Kultuuriline identiteet“ (Põhikooli riiklik..., 2010). Varasemad õppekavade muudatused on sageli tekitanud probleeme õpetajatele, sest nõuab lisatööd: enese kurssi viimist ning pädevuste saavutamist antud valdkondades, samuti teadmisi, kuidas uut informatsiooni läbivate teemadena õpilastele edasi anda. Sageli tehakse haridussüsteemis uudsete lahenduste väljatöötamisel viga selles, et investeeritakse vaid uuenduse väljatöötamisse ja arendamisse, kuid mitte õpetajatele nende kasutamisevõimaluste selgestegemisse (Kõiv, Lamesoo & Luisk, 2010). Parima võimaliku efekti saavutamiseks peaks ressursse kasutama ka viimasele tegevusele.

Eestis leidub piirkondi (nt Setomaa), milles eelkõige ajaloolise arengu ja asukoha eripära tõttu on osaliselt säilinud üldisest Eesti kultuurist erinev kultuur. Sealsetes piirkondades, nagu eespool öeldud, tegeletakse kohaliku kultuuri säilitamisega läbi mitmete programmide. Setomaa riiklikus programmis on toodud visioon aastaks 2015: näiteks Setomaa on tugeva identiteedi ja omapärase kultuuriga elamisväärne piirkond Eestis, püsivad seto keel ning pärimuskultuuriga seotud teadmised ja oskused jt. Programmist võib leida ainult nooremale sihtrühmale suunatud tegevusi: toetada noorte sidumist esivanemate keele ja kultuuriga, aidata seto kultuuris osalejate ringi laiendada jt) (Setomaa riiklik kultuuriprogramm, 2010). Jüriöö (2008) sõnul on Setomaa koolides tegeletud juba aastaid lastele pärimuskultuuri tutvustamisega. Tuginedes eelnevale, otsustas töö autor oma uurimuse teha just Setomaa näitel. Lisaks on Setomaa valitud autori isiklikust huvist uurida oma esivanemate kodukanti. Töös kasutatakse teadlikult sõnatüve seto (setu asemel), soovides toetada nende endi sõnakasutust.

Teoreetilised lähtekohad

Kultuur eksisteerib kõikjal meie ümber ning seob iga indiviidi. Kultuur on ühiskonnaelule eriomane, dünaamiline ja pidevalt muutuv korrastatus (Wintergerst & McVeigh, 2010). Erinevate eluvaldkondade (antropoloogia, sotsioloogia jne) esindajad käsitlevad seda igaüks oma spetsiifiliselt seisukohalt. Üldiselt on kultuur jagatud uskumuste, normide ja suhtumiste kogum, mis põhjustavad ühe inimeste grupi käitumist ja aitavad neil maailmast aru saada (Alasuutari, 2000). Rüütli (1999) sõnul on kultuuri tuumpunktiks kollektiivne mälu, mis talletab ja säilitab põlvkondade elukogemuse. Kultuuri õpitakse ja edastatakse põlvkonnalt põlvkonnale.

Pärimuskultuur Pärimuskultuuriks nimetatakse tavaliselt kultuuri, milles vaimne pärand (teadmised, oskused, uskumused jm) püsib suuremalt jaolt inimeste mälus ning kandub edasi suuliselt-kuuldeliselt, vahetu kogemuse ja jäljendamise kaudu ehk pärimuste kujul. Pärimuskultuuri olulisemateks tunnusteks on looduslähedus, kollektiivsus ja traditsioonilisus (Kaevats & Varrak, 1994; Särg, 2005). Pärimusühiskonnas välja kujunenud ja sealt tänapäeva edasi kandunud, kohati mõnevõrra muutunud kultuurivorme nimetatakse pärimuskultuuriks.

Mõistet *omakultuur* kasutatakse igapäevases kõnepruugis samas või lähedases tähenduses. Teatud kontekstides kahe mõiste tähendused kattuvad, kuid võib ilmneda ka väikseid tähendusnüansse. Särg'i (2005) järgi on mõiste *pärimuskultuur* puhul eriti oluline selle side minevikuga ning selge etniline omapära, isegi kui see on uuema kultuuriga segunenud. *Omakultuuri* mõiste rõhutab teatud kultuurinähtuste piirkondlikku tausta ehk siis omakultuur on piirkondlike tunnustega pärimuskultuur, mis võib siduda nii vanemaid kui uuemaid jooni. Siinses töös kasutatakse vastavalt kontekstile mõisteid *pärimuskultuur* ja *omakultuur*.

Tänapäeval ollakse seisukohal (Kaevats & Varrak, 1994; Rüütel, 2008; Viires & Vunder, 1998), et pärimuskultuur jaguneb kaheks: aineliseks ja vaimseks kultuuriks. Ainelise kultuuri valdkonda kuuluvad talurahva ehitised, riided ja rahvakunst. Viimaseks peetakse kunstiloomingut, mis seostub tarbeesemete kaunistamisega, iluesemeid ei tehtud (Vunder, 1998). Vaimne kultuur ehk folkloor ehk rahvaluule (ingl folk-lore – „rahva tarkus“) märgib kõige laiemas tähenduses rahva pärimuslikku vaimset loomingut tervikuna (-laulud, jutud, tantsud, mängud, kombed, uskumused jm).

Pärimuskultuuri olulisus laste jaoks Pärimuskultuuri toomine klassiruumi kätkeb endas mitmeid suuremaid ja väiksemaid eesmärgi. Neist üldisemad on toodud järgnevalt:

- 1) säilitada ja edasi kanda esivanemate pärimust ning siduda mineviku ja tänapäeva erinevaid põlvkondi;
- 2) aidata kaasa Eesti ühiskonna jätkusuutlikule kultuurilisele arengule;
- 3) võimaldada noorel inimesel integreeruda maailma läbi enesemääratlemise pärimuskultuuri kaudu (Põhikooli riiklik..., 2010; Rüütel, 2000).

Folkloor ja selle kasutamine teiseneb koos muutustega ühiskonnas ning folkloori roll pärimusühiskonnas on olnud mõneti erinev selle rollist tänapäeval. Vanem folkloor on suurel määral elavast käibest kadunud, kuid mitmete väärtuste tõttu on seda püütud tänapäeval taas kasutusele võtta.

Tänapäeva enamjaolt kirjalikus, päheõppivas ja eelkõige nägemismeelele orienteeritud maailmas on oluline õppida jälgima ka suulist esitust, selle põhjal meelde jätma, ise samuti suuliselt esinema (kõnelema, laulma, juttu vestma), sealjuures julgelt muutes, luues ja improviseerides (Särg, 2005). Pärimuslik õpetus on üks võimalik vahend selle saavutamiseks. Laulude ühine esitamine on eelduseks lapse hilisemale oskusele jälgida ja mõista teise inimese kõnet ning teha ennast jälgitavaks ja mõistetavaks (Müürsepp, 2001).

Lastele on omane animistlik maailmakäsitus ja samamoodi animistlik on rahvalaulude aines, mistõttu on see kasvatamisvara lapsele tuttav ja sobiv (Valk, 2005). Laps kasutab iseseisvalt oma mängus rahvaluulele omaseid elemente (rütmistatud kõnet, alliteratsiooni, räägib või laulab sellest, mida teeb jne) (Pullerits, 1999). Seoses folklooriliikumise tekkimisega (Folklooriliikumise üldiseloostus, s.a.) 20. sajandi teisel poolel (Euroopas 1960. aastatel, Eestis 1970. aastatel) on algõpetuses taas ausse tõstetud rahvapärimus – jutuvestmine, rahvamängud, etnograafiline käsitöö jms – kui suurepärase võimalus õpilase mitmekülgseks arendamiseks.

Ameerikas läbiviidud mitmete indiaani päritolu laste uuringute põhjal on selgunud, et pärimuskultuuri õppimise tulemusel paranevad laste üldised akadeemilised võimed (Demmert, 2001). Eelkõige parandas see laste võimekust inglise keeles ning matemaatikas. Lisaks eitasid uurimused pärimuskultuuri ning vähemuskeele õpetamise negatiivset mõju õpiale.

Rahvaluule abiga saab õpetada lastele tähelepanelikkust, kuulamis-, mõtlemis- ja rääkimisoskust (Liimets, 1999; Müürsepp, 2001; Valk, 2005; Vikat, 1999). Maie Vikat`i (1999) 1994. – 1995. õppeaastal läbi viidud uurimuses võrreldi lasteringi (koduste laste) ja lasteaialaste muusikalise ning intellektuaalse arengu taset. Neljakümne eelkoolialise lapse võrdlemisest selgus, et kui katse alguses ilmnis kodulaste muusikalise ja intellektuaalse arengu tunduvalt madalam tase, võrreldes lasteaialastega, siis pärast koduste laste üheaastast rahvalauluga tegelemist ei olnud erinevusi märgata. Väga oluline on märkida, et rahvalaulud ja rütmisalmid koos liikumise ja saatega õpetavad lapsi jälgima kõne rütmi, intonatsiooni ja sõnavara (Liimets, 1999).

Rahvaluule omapära on see, et iga laps saab kohe kaasa teha. Rahvapärimus on oma pika eksisteerimise aja jooksul teinud läbi palju muutusi, kuid oluliseks on alati jäänud loominguga ja esituse protsessi väärtustamine (Müürsepp, 2001). Kõige tähtsam pole mitte lõpptulemus, vaid eelkõige osalemine, laulmine, liikumine ja musitseerimine, kultuuriline kommunikatsioon, arendades laste loovaid võimeid, tugevdades vaimujõudu, kindlustades meie-tunnet, tugevdades sisemist enesekindlust ja enese avaldamisjulgust (Rüütel, 1999).

Folklooriga saab kasvatada ka sallivust. Kuna pärimuses osalemine põhineb kollektiivsusel, saavad seal osaleda ka nõrgemate eeldustega inimesed. Rahvaluule mõte on, et kõigil on soov ning õigus sellega tegeleda, kedagi ei aeta ära (Sarv, 2000). Lisaks sallivuse kasvatamisele on folkloor väärtuslik õppematerjal mitmekülgsete väärtushinnangute kujunemisel. Ameerika vähemuskeelte uurija Linda Skinner'i (1999) kohaselt sisaldab rahvapärimus järgmisi väärtusi: suuremeelsus, koostöö, sõltumatus, iseseisvus, austus vanemate vastu, elutarkus, meie-tunne, armastus, julgus, vastutus, vahetu suhtlemine, mitmekesisus. Püsikindlate teadmiste kõrval on kooli üks eesmärke lapses väärtushinnangute arendamine, selleks sobib väga hästi rahvaluule aines. Pere, suguvõsa ja kodukandi ajaloost lähtuvad teadmised suurendavad ka vastutustunnet oma lähedaste ja kodupaiga suhtes ning aitavad kaasa kodanikutunde tekkimisele (Vikat, 1999).

Tänapäeva maailmas ohustab massikultuur ja üleilmastumine väiksemate kultuuride püsijäämist. Selle vastu saabki astuda pärimuskultuuri õpetamisega lastele. Folkloori tundmine on heaks eelduseks, et austada teisi rahvaid ja nende kultuuri (Müürsepp, 2001). Folkloori üks olemuslikke jooni on varieerumine ajas ja ruumis, püüdega säilitada põhistruktuuri (Rüütel, 1999). See innovatsiooni ja traditsiooni ühtsus on tänapäeval oluline just rahvusliku ja kultuurilise identiteedi seisukohalt, võimaldades inimesel hoolimata ühiskonnas kiirelt toimuvatest muutustest end tunnetada oma kultuurikoosluse liikmena ning end oma kultuuriga identifitseerida. „Seotus oma ajaloolise kodu, oma keele ja kultuuriga annab kindla toe ja jalgealuse nii igale inimesele kui ka kogu rahvale, aidates selgemini tulevikusihte seada“ (Rüütel, 1999, lk 20).

Lapse kujunemisel on väga oluline roll perekonnal, kuid ka kooli osatähtsust ei maksa alahinnata. Mõjutamine toimub nii õppeprogrammi kui ka koolis ja klassis kujunenud psühholoogilise mikrokliima kaudu ja võib vanemas eas osutada perekonna mõjust isegi tugevamaks (Vikat, 1999). Kultuuripärandi edasikandmine on tänapäeval ülemaailmselt oluline probleem ning sellesse tegevusse tuleks haarata ka lapsed, et kindlustada püsiv ja järjepidev pärimuse edasikandmine (Jakobson, 2000).

Pärimuskultuuri osa uues riiklikus õppekavas Põhikooli riiklikus õppekavas (2010) on toodud kolm põhikoolile seatud ülesannet, mis seostuvad otseselt või kaudselt pärimuskultuuriga. Need on õpilase väärtuste kujundamine, identiteedi toetamine ning eesti keele ja kultuuri säilitamine. Loetletud valdkonnad on omavahel tihedalt seotud ja neid ei tuleks õpetamisel lahutada. Kuna pärimust iseloomustab terviklikkus ja mitmekülgsus, on

pärimuskultuuri toomine klassitundi üks hea võimalus nende õppekava punktide täitmiseks (Rüütel, 2000).

Põhikooli ülesanne on kujundada väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks. Alusväärtustena tähtsustatakse üldinimlikke väärtusi, nende hulgas ka austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus ja sallivus. Õppekavas püütakse luua alus sellise inimese arengule, kes on eneseteadlik, väärtustab oma rahvust ja kultuuri ning suhtub sallivalt ja avatult maailma ja inimeste mitmekesisusse (Põhikooli riiklik..., 2010). Just selliseid väärtusi kannab endas ka pärimus (Müürsepp, 2001; Rüütel, 1999; Sarv, 2000).

Riiklikus õppekavas (2010) on sõnastatud põhikooli ülesanne luua õpilasele õpikeskkond, mis toetab teiste hulgas ka sotsiaalse ja kultuurilise identiteedi kujunemist, võimaldada õpilasel määratleda end isiksusena, perekonna, rahvuse ja ühiskonna liikmena.

Pärimuskultuur on rahva poolt loodud ja viljeletud ning seetõttu võimaldab inimesel end tunnetada oma kultuurikoosluse liikmena ning end oma kultuuriga identifitseerida (Rüütel, 1999). Palju sõltub ka õpetajast, kes on hoiakute võtmeisik. Tema pakub isiklikku eeskuju ja toetab õpilase loomupärast soovi enda identiteedis selgusele jõuda (Põhikooli riiklik õppekava, 2010).

Uue põlvkonna sotsialiseerimine rajaneb eesti kultuuri traditsioonide omaksvõtul. Eesti kool seisab eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise ja arengu eest, arvestades ka õpilase keelelist, kultuurilist ja perekondlikku tausta ning paikkonna traditsioone (Põhikooli riiklik..., 2010). Seotus oma minevikupärandiga annab Rüütli (1999) sõnul kindla toe igale inimesele, aidates ka tulevikusihte seada.

Eespool nimetatud kolme põhikooli ülesannet – väärtuste kujundamist, identiteedi toetamist ja eesti keele ja kultuuri säilitamist – viiakse ellu läbi kõigi ainevaldkondade ja – tundide. Igas tunnis käsitletakse neid aine sisust lähtuvalt. Kuid tänapäeval on saadavate teadmiste maht väga suur ning seetõttu on tekkinud vajadus lõimida erinevaid õppekavaga kooskõlas olevaid teadmisi, et luua neist tervik, mis toetaks õpilaste valmidust tulla toime erinevates õpi-, töö- ja elusituatsioonides (Kuusk, 2010). Üheks lõimimise viisiks on läbivad teemad õppekavas, neist pärimuskultuuri seisukohast oluliseks peab töö autor kultuurilist identiteeti.

Läbiv teema „Kultuuriline identiteet“. „Identiteet on osa inimese minakontseptsioonist, organiseeritud teadmine endast sotsiaalsetes olukordades ja suhetes, enese samastumine mingi grupiga“ (Rüütel, 1999, lk 7). Üks inimese identiteetidest on ka kultuuriline identiteet ehk ühtsustunne teiste ühes kultuuriruumis olevate inimestega (Valk,

2010). See kujuneb ühiste väärtuste, tavade ja käitumisnormide põhjal. Hea võimalus läheneda kultuurilise identiteedi õpetamisele terviku tasandil on pärimuskultuuri elementide tundidesse toomine ja lastele tutvustamine (Läbivate teemade..., 2009). Lisaks ainevaldkondadele realiseerub läbivate teemade õpe ka õpikeskkonna korralduses, valikainete valikul, loovtöös, klassivälises tegevuses ja huviringides.

Kooliastmeti lähenetakse õpetusele lihtsamalt keerulisemale, lähemalt kaugemale. I kooliastmes on oluline pakkuda õpilasele võimalust osaleda oma kultuurikeskkonna tavades ja kogeda sellega seonduvaid emotsioone. Õppe ja kasvatusena toetatakse uudishimu ja positiivset suhtumist erinevatesse kultuuridesse. II kooliastmes liigutakse lisaks omakultuurile ka teiste maade kultuuride juurde. Eesmärgiks on õppida respektima erisusi ja hindama kultuurilist mitmekesisust, samas püütakse leida ka siin võimalusi õpitu rakendamiseks. III kooliastmes keskendutakse õpilase identiteedi tugevdamisele ning oma teadmiste süvendamisele (Põhikooli riiklik..., 2010).

Ainevaldkond „Keel ja kirjandus“. Põhikooli lõpetajalt oodatakse, et ta tunneb ja väärtustab nii oma rahvuslikku pärimuskultuuri kui ka kodumaa kultuuritraditsioone ning kultuurilist mitmekesisust. Kirjandusõpetuses toetatakse seda tekstide valikuga järgnevatest teemavaldkondadest: väärtused ja kõlblus (ausus, erinevus teistest jms), kodus ja koolis (perekeskkond, sallivus, piir oma ja võõra vahel jms), omakultuur ja kultuuriline mitmekesisus (kodukoha elu ja pärimused, rahvuskultuuri eripära jms), mängiv inimene (ringmängud, loominguline koostöö jms), kodanikuühiskond ja rahvussuhted (tavad ja pühad, minu juured jms), rahvaluuletekstid (rahvalaulud, muinasjutud jms). Eesmärgiks on seatud, et õpilane peab olema kursis terminitega folkloorne lastelaul, liisusalm, jutustus, muinasjutt, muistend, mõistatus ja vanasõna. Ka keeleõpetus rõhutab vaimseid ja kultuuriväärtusi: keelt kui rahvuskultuuri kandjat ja keeleoskust kui inimese identiteedi tähtsat osa (Põhikooli riiklik..., 2010).

Ainevaldkond „Võõrkeeled“. Võõrkeelte õppimisel seostatakse seda läbiva teemaga „Kultuuriline identiteet“. Eelkõige on läbiv teema seotud teemavaldkondade „Kodukoht Eesti“ ja „Riigid ja nende kultuur“.

Matemaatika. Pärimuskultuuri seostatakse matemaatikaga üksnes läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ kaudu. Olulisel kohal on matemaatika ajaloo elementide tutvustamine ning ühiskonna ja matemaatikateaduse arengu seostamine. (Põhikooli riiklik..., 2010). Töö autori arvates on matemaatika valdkonna sidumisel pärimuskultuuriga keskendunud vaid kõrgematele kooliastmetele, sest antud soovitusi ei saa rakendada esimeses kooliastmes.

Ainevaldkond „Loodusained“. Loodusainete (I-II kooliastmes loodusõpetus) sidumisel pärimuskultuuriga on riiklikus õppekavas (2010) viidatud vaid läbivale teemale „Kultuuriline identiteet“.

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“. Inimeseõpetuse, ajaloo ja ühiskonnaõpetusega taotletakse mitmesuguste pärimuskultuuriga seotud eesmärkide täitmist. I kooliastmes õpilane tunneb kodukoha sümbolikat, nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodukohta, kirjeldab rahvakombeid ja tähtpäevi. II kooliastmes tunneb oma kodukoha ajalugu (loob oma kodupaigaga isikliku seose), väärtustab oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana, määratleb end oma rahva liikmena, suhtub lugupidavalt teistesse rahvustesse ning mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos.

Ainevaldkond „Kunstiained“. Need ained (kunsti- ja muusikaõpetus) on tihedalt seostatavad läbiva teemaga „Kultuuriline identiteet“. Õpilaste väärtusi ja arusaamu kujundatakse läbi osalemise, liikumise, improvisatsiooni, loomise, esitamise, teoste interpreteerimise ja analüüsimise. Põhikooli riiklikus õppekavas (2010) eeldatakse, et II kooliastme lõpuks on õpilane suuteline laulma eesti rahvalaule, tantsima eesti laulu- ja ringmänge, on tutvunud rahvapillidega (kannel, Hiiu kannel, lõõtspill, torupill, sarvepill, vilepill), osaleb kooli ja kodukoha kultuurielus, tunneb ja eristab rahvamuusikat, oskab nimetada eesti rahvamuusika suursündmusi ja omab teadmisi eesti rahvakunstist ning ehituskultuurist.

Ainevaldkond „Tehnoloogia“. Antud valdkonnas on toodud kolm ainet: tööõpetus, käsitöö ja kodundus, tehnoloogiaõpetus. Tööõpetuses on pärimuskultuuriga seostatavaid õpitulemusi ainult üks: märkab esemetel rahvuslikke elemente; käsitöö ja kodunduse tunnis rohkem: leiab käsitööseme kavandamiseks ideid eesti rahvakunstist, märkab rahvuslikke kujunduselemente tänapäevastel esemetel, kirjeldab muuseumis olevaid rahvuslikke esemeid, tunneb peamisi eesti rahvuslikke käsitöötavasid, kasutab inspiratsiooniallikana etnograafilisi esemeid, näeb rahvaste kultuuripärandit kui väärtust. Uues põhikooli riiklikus õppekavas (2010) esmakordselt välja toodud õppeaine tehnoloogiaõpetus on seostatav pärimuskultuuriga ainult läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ kaudu.

Ainevaldkond „Kehaline kasvatus“. Kehalise kasvatus sidumisel pärimuskultuuriga on riiklikus õppekavas (2010) viidatud läbivale teemale „Kultuuriline identiteet“. See kajastub õpitavates spordialades ja liikumisviisides, mis tutvustavad rahvuslikku ja teiste maade liikumiskultuuri. Lisaks peab I kooliastme lõpuks õpilane oskama mängida õpitud eesti laulumänge tantsima pärimustantse, II kooliastmes tantsida õpitud paaris- ja rühmatantse (sh eesti ja teiste rahvaste tantse).

Uues põhikooli riiklikus õppekavas (2010) on töö autori hinnangul sisse toodud väga palju pärimuskultuuri temaatikat, see on põhjalikult läbimõeldud ja eesmärgistatud. Enim leiab see käsitlust keele ja kirjanduse, sotsiaalainete ja kunstiainetes valdkonna tundides, vähem võõrkeelte, matemaatika, loodusainete, tehnoloogia ja kehalise kasvatuse valdkonnas. Suur osa pärimuskultuuri paljususel õppekavas on ka tänu läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ olemasolule. Väga täpselt, kui palju ja mil määral pärimuskultuuri lastele õpetama peaks, kirja pandud ei ole, sest õpetus sõltub paljudest teguritest: kooli asukohast ja prioriteetidest, õpetajate teadmistest, huvidest ja loovusest, olemasolevatest vahenditest jms.

Setomaa eripära Setomaa on Kagu-Eestis asuv ajalooline ja etniline piirkond (Tähepõld, Alumäe & Keinast, 2008). Selle piirkonna ajalugu erineb suures osas Eestimaa ajaloost; need kaks piirkonda arenesid üksteisest eraldiseisvatena. Setomaa kuulus pikki sajandeid Petserimaa koosseisus Venemaa alla. Pikaajaline geograafiline ja sotsiaalne isoleeritus (ei eestlased ega venelased tahtnud sealseid elanikke päris omaks tunnistada) lõi eeldused omapärase seto rahvakillu kujunemiseks (Kurs & Berg, 1998).

Setosid on eelkõige kujundanud vene õigeusk, kogukondlik eluviis, piiriasend ja Peipsi lähedus. Ühe uskumuse kohaselt on setod Pihkva ja Peipsi järve rannikule asunud idapoolse läänemeresoome hõimu otsesed järeltulijad. Teise teooria kohaselt on nad Kagu-Eesti aladele rännanud eestlased, kes segunesid slaavlastega (Jääts, 1998). Setod on elanud ja elavad nii lätlaste, venelaste kui ka eestlaste mõjuväljas, kuid siiski on neil tänase päevani õnnestunud säilitada just neile omane kultuur.

Aastal 2002 kuulutas setode esinduskogu (Seto kongress) setod omaette rahvuseks ning tänaseks päevaks on neil olemas oma kirjakeel, lipp, hümn ning järjepidev programm keele ja kultuuri alalhoidmiseks (Tähepõld et al., 2008). Nende teekond selleni pole aga sugugi lihtne olnud. Võrreldes ülejäänud Eesti aladega oli Setomaa alati mahajäänud, nii hariduses, majanduses kui ka teistel aladel. Näitena võib tuua kirjaoskajate protsenti 20. sajandi alguses: Eestimaal oli selleks keskmiselt 80 % elanikkonnast, samas kui Setomaal ainult 8 % (Reissar, 1996). Ent eraldatusel ja mahajäämusel olid ka Jäätsi (1998) sõnul oma positiivsed küljed: setod on teistest eestlastest paremini alal hoidnud oma esivanemate kultuuripärandi.

„Setod ja esivanemate mälestused on lahutamatud. Nende seest otsib ja leiab ta rõõmus ja kurbuses tuge. Esivanemate õpetused on setode elupeegel ja piibel. Pole siis ime, et seto rahvalaulude varaait on ammendamatu. Aastasadu on põlvest põlve setod laulnud ja õpetanud oma lastele rahvalaulu. Setode rahvakunstirikkus on imetlusväärne“ (Reissar, 1996, lk 70).

Üheks oluliseks identiteedi tunnuseks setodel on rahvalaul. Kõige eripäralisem seto lauludele on mitmehäälsus: setod laulavad alati kooris ja alati mitmehäälselt (välja arvatud vähesed sooložanrid nagu karjaselaulud, hällilaulud ja surnu itkud). Samade laulude esitamine üksi on praktiliselt võimatu, sest mitmehäälsus on seto laulustiili lahutamatu osa (Seto mitmehäälsus, s.a.).

Lisaks on setodel mitmesuguseid kombeid, mis ülejäänud Eesti tavadest erinevad. Setomaal on erilised pulma- ja matusekombed, paastu- ja lihavõtted, lapse sünni ja ristimise traditsioonid, peod (kirmased ja paabapraasnikud), toidukultuur jpm. Jääts'i (1998) sõnul on enamik Setomaa traditsioonidest samuti hääbumas ja tänapäevasele elukorraldusele alla jäämas. Kuid ometigi leiab 92% Setomaa täiskasvanutest ning 66% Setomaa koolinoortest, et seto kultuuritraditsioonide hoidmine on vajalik (Eichenbaum, 1998).

Praegune olukord Setomaal. Praegu koosneb Setomaa kolmest osast: üks osa jääb Võrumaale, teine Põlvamaale, kolmas osa Petseri rajooni Venemaal. Eestimaal hõlmab Setomaa nelja valda: Meremäe, Värskä, Mikitamäe ja Misso. Setomaa riikliku programmi 2010 – 2013 sissejuhatuses (Setomaa riiklik..., 2010) on leitud, et hinnanguliselt (2000. aasta rahvaloenduse ajal setosid ei eristatud) on setosid terves Eestis 10 000–13 000 inimest, sellest põlisel asualal umbes 3 000–4 000.

Setomaa riikliku programmi (2010) lisas on ära toodud Setomaa praeguse olukorra analüüs. Sellest tulenevalt peetakse Setomaa tugevusteks omanäolise kultuuripärandi ja sellega seotud oskuste (leelo, rahvariided, käsitöö jne) senise säilimise, seto leelo kandmise UNESCO vaimse pärandi esindusnimekirja 2009. aastal ning koolides sisse viidud seto keele ja kultuuri õpet valikainena. Nõrkusteks peetakse Setomaa ja seto kultuuri uurijate vähesust, pärimuskultuuri õppe- ja abimaterjalide vähesust, ebakonstruktiivset konkurentsi omakultuuri ja üldise Eesti kultuuri vahel.

Läbiviidud uuringu kohaselt (Eichenbaum, 1998) on enamikule setodest iseloomulik kahetasandiline seto-eesti identiteet. Peamiselt seostub setoks olemine seto keeles rääkimise, seto laulustiili valdamise ja mõistmise, pere- ja kogukondlikest tavadest kinnipidamise ning esivanemate austamisega. Kuna enam pole jäänud väga palju seto keele oskajaid ning kultuur ei kandu loomulikult põlvkonnalt põlvkonnale, on Jüriöö (2008) sõnul koolidel tähtis roll selle lünka täitmisel.

Pärimuskultuuri õpetamine koolides Peamiselt kasutatakse koolides pärimuse säilitamiseks kohaliku keele õpetust. Kõige sagedasem meetod, mida on viljeletud näiteks

Ameerikas indiaani päritolu laste õpetamiseks kui ka Hollandis friisi päritolu laste õpetamiseks, on kohaliku keele kasutamine ainetundides juhiste andmiseks. Palju kasutatakse ka kohustuslikus korras sisse viidud kohaliku keele ja kultuuri õppimise tundi enamasti toimumisajaga 1 kord nädalas. Vähemlevinud võtted on mõningate ainete õpetamine kohalikus keeles, kogu algklasside õpetus kohalikus keeles või suhtlemisel põhinevad tellitavad koolituskursused (Lipka, 2002).

Vähem on otsitud võimalusi lisaks keelele ka kultuuri lõimimiseks üldharidusse. Ühe uurimuse käigus (Saurman & Stallsmith, 2010) koostati Hiinas kami ja Taisi moni vähemusrahvuse kaitseks üldhariduskoolile lisaõppekava. Kasutusel olevale õppekavale koostati paralleelne, ühesuguseid teemasid käsitlev, kuid kohaliku rahvakalendri alusel olev õppekava, mida kasutati peamiselt õpitu kinnistamiseks ja kordamiseks kohaliku keele ja pärimuse õppimise läbi.

Eestis leidub samuti koole, kus õpetatakse pärimuskultuuri. Peamiselt toimub õpetus etniliste vähemusrahvuste piirkondade koolides (nt Setomaa, Võrumaa, Kihnu jne) aga ka mõningates tavakoolides (nt Unipiha Algkoolis Tartumaal) (Jakobson, 2000). Tavaliselt õpetatakse pärimuskultuuri ringitunnina või valikainena.

Ülevaade eelnevatest uurimustest

Pärimuskultuuri on laialdaselt uuritud, kaardistatud ja üles tähendatud peamiselt folkloristika ja etnoloogia valdkonnas. Suuremas osas on antud valdkonna uurimused kvalitatiivsed ning kõige sagedasemaks andmekogumismeetodiks on intervjuu (Lipka, 2002). Uuringuid pärimuskultuuri käsitlemisest haridusvaldkonnas leidub vähem.

Alates 1970. aastatest on tehtud mitmeid uuringuid pärimuskultuuri mõjust indiaani päritolu laste hulgas Ameerikas. Tihti on keskendutud pärimuskultuuri õpetamisele koolist väljalangevuse vähendajana, käitumise parandajana või muul moel positiivse nähtusena. 2001. aastal viidi Ameerikas läbi uurimus leidmaks seoseid traditsioonilise kultuuri ja kooliedu vahel indiaani päritolu laste hulgas (Whitbeck, Hoyt, Stubben & LaFromboise, 2001). Uuriti faktoreid, mis mõjutavad indiaani päritolu õpilaste kooliedu. Üheks nendest faktoriteks oli ka pärimuskultuuri tundmine ja selles osalemine. Intervjuud viidi läbi 196 õpilasega vanuses 10 - 15 eluaastat. Valim moodustati võimalikult erineva taustaga lastest: valikus olid nii kahe vanemaga kui ka üksikvanemaga lapsed, nii suurema kui ka väiksema sissetulekuga perekonna liikmed, nii kooliväliselt aktiivseid kui ka väheaktiivseid, indiaani reservaadi koolis kui ka avalikus koolis käivaid lapsi jne. Valimi variaablus tugineb kvalitatiivse uurimuse lähtekohale – tegeliku elu kirjeldamisele (Alasuutari, 2000). See

võimaldab uurimuses näidata, et tegelikkus on mitmekesine. Uurimuses jõuti järeldusele, et pärimuskultuuri tundmine ja selles osalemine mõjub positiivselt 10-15 aastaste õpilaste kooliedule. Lisaks selgus, et õpilased on huvitatud pärimuskultuuri õppimisest ja selles aktiivselt osalemisest. Uurimuse kohaselt teevad nad oma parima, et austada esivanemate pärimust ning säilitada traditsioone.

Eestis on varasemalt uuritud suhtumist pärimuskultuuri etniliste gruppide liikmete hulgas. 1997. aastal teostati Setomaal mitmeid sotsioloogilisi uurimusi, näiteks „Setomaa koolinoorte seotus pärimuskultuuri ja traditsioonidega“ (Eichenbaum, 1998). Küsitluse andmed koguti ankeetidega. Küsitlusele vastas 164 9. – 12. klassi õpilast kõigist Setomaa koolidest. Vastuste analüüsimisel jõuti mitmetele pigem negatiivsetele tulemustele: setodeks ja pigem setodeks pidas 1997. aastal ennast vaid 17% noortest, kohalikku keelt räägiti vaid vahetevahel ning kolmandiku vastanute arvates oli keel hääbumas. Seto kultuuritraditsioonide hoidmist pidas vajalikuks 66% küsitletutest (Eichenbaum, 1998).

Aastal 2009 viidi läbi uurimus „Kultuurilised ootused võru keele – ja kultuuriruumis“ (Reimann-Truija, 2009). See oli üks vahend täitmaks eesmärki laiendada koostööd kultuuriga tegelevate inimeste, kodanikuühenduste ning kohalike omavalitsuste vahel. Uurimuse käigus küsitleti 70 inimest Võru maakonnast. Uuringuga sooviti kindlaks teha, missugused on ootused kohalikule kultuurielule, viimase positiivsed ja negatiivsed küljed ning kuidas peaks riik toetama kultuuriga seotud ettevõtmisi. Andmekogumismeetodiks oli struktureeritud intervjuu. See on hea võimalus vastajal tunda end võimalikult vabalt ning paluda vastata täpsustavatele küsimustele (Laherand, 2008). Antud uurimusest (Reimann-Truija, 2009) selgus, et valdava enamuse arvates on võru keelt ja kultuuri vaja hoida eelkõige selle omapära, mineviku ja identiteedi säilitamiseks. Leiti, et kodu kõrval on ka koolil suur roll keele ja kultuuri hoidjana. Arvati, et õpetusega peaks alustama juba algklassides (kui lastel on veel huvi) ning see peaks olema pigem vabatahtlik. Õpetuse probleemidena toodi välja õppekava suurt mahtu, sisserännanud laste ja õpetajate huvipuudust, õpetajate puudulikke teadmisi ja õppematerjalide vähesust ning keele liigset keerukust.

Samas leidub ka haridusteaduskonnas sooritatud magistritöid. Tartu Ülikoolis viidi magistritööna läbi uurimus „Rahvakultuuri käsitlemine Eesti üldhariduskooli 1. – 4. klassi õpikutes (Hilp, 2009). Selle tööga püüti leida vastust küsimustele: millises mahus ja mil moel käsitletakse rahvakultuuri Eesti üldhariduskooli 1. – 4. klassi õpikutes, kui palju on vastavates õpikutes rahvakultuuriga seotud küsimusi ja ülesandeid, millised õppe - ja kasvatuseesmärgid on rahvakultuurialaselt püstitatud riiklikus õppekavas ja viimaks, millised on Võrumaa klassiõpetajate tähelepanekud ja hinnangud seoses rahvakultuuri õpetamise ja õpikutega.

Uurimuse tulemused olid järgnevad: õpikutes on suulist rahvakultuuri käsitletud piisavalt, kuid ainelise rahvakultuuri käsitlest jäi vajaka. Õpetajad hindasid õpikutes olevat rahvapärimusega seotud ainet positiivselt ning eelistasid oma õppetöös kasutada aktiivõppe meetodeid. Vastanud õpetajad tundsid puudust teemakohasest täiendõppest ning õppematerjalidest. Edasisteks uuringuteks soovitati uurida nii õpilaste kui ka õpetajate rahvakultuurialaseid teadmisi või koostada teemakohaseid õppematerjale (Hilp, 2009).

Helju Sarapuu magistr töö (Sarapuu, 2009) eesmärk oli uurida, kuidas võru keele ja kultuuri õpetajad lõimivad teisi aineid võru keele tundidesse ning pakkuda välja võimalusi, kuidas lõimida võru keelt ja kultuuri eestikeelsetesse tundidesse esimeses kooliastmes. Tulemuste väljaselgitamiseks korraldati võru keele õpetajatega intervjuud. Selgus, et võru keele ja kultuuri õpetajad on erineva ettevalmistusega, kuid üldiselt ei valmista neile raskusi ainete lõimimine võru keele tundidesse. Võru keele ja kultuuri lõimimist eestikeelsetesse ainetundidesse toimub vähesel määral, kuigi tutvudes riiklikku õppekavaga selgus, et ainekava piires on algkoolis võimalik õpetada kohalikku keelt ja kultuuri üldõpetuse põhimõtetel, integreeritult kõigi ainetega.

Elle Tikkop`i (2004) diplomitöö üheks eesmärgiks oli uurida õpilaste teadmisi seto kombestiku kohta. Ankeediga koguti andmed õpilaste eelteadmistest, seejärel viidi läbi õpetus omakultuuriringis, millele järgnes ankeetküsitlus õpilaste järelteadmiste kohta. Selgus, et õpilastel eelteadmised peaaegu puudusid, millest järeldati kohaliku kultuuri hääbumist. Töös jõuti seisukohale, et ainult rahvatantsude ja – laulude õpetamine ei ole piisav, kui sinna juurde ei kuulu seto omakultuuri teised olulised tahud (kombed, keel jne). Antud diplomitöös leiti, et kõige tõhusam on lastele pärimuskultuuri tutvustada läbi aktiivse tegevuse. Töös järeldati, et seto tavadid tutvustatakse õpilastele harva ning selle peamiseks põhjuseks toodi rahalisi väljaminekuid (Tikkop, 2004).

Kuigi pärimuskultuur on olnud mitmete haridusuuringute keskmes, on õpetaja rolli vähe uuritud. Uuringuid aineõpetajate suhtumisest pärimuskultuuri õpetamisse pole varasemalt Eestis tehtud. Teema väärib uurimist, sest aineõpetaja viib ellu õppekava ning tema hoiakud ja eelistused moodustavad suure osa varjatud õppekavast (Joons, 2010).

Uurimuse eesmärk ja uurimisülesanded

Eesmärgiks on uurida kohaliku pärimuskultuuri õpetamise võimalusi üldhariduskoolis. Täpsemalt soovitakse välja selgitada, kuidas saaks Setomaa I ja II kooliastme õpetajate hinnangul kaasa aidata kohaliku pärimuskultuuri säilimisele. Selleks uuritakse pärimuskultuuri osa õppekavas ja pärimuskultuuri õpetamise seniseid kogemusi.

Uurimisülesanded:

1. Saada ülevaade pärimuskultuurialasest temaatikast uues riiklikus õppekavas (2010).
2. Selgitada välja senine pärimuskultuuri-alane õpetus Setomaa koolides, selle edusammud ja probleemid.
3. Otsida koostöös kohalike õpetajatega võimalusi kohaliku pärimuskultuuri õpetamiseks uue riikliku õppekava (2010) raames:
 - a) uurida hariduselu korraldajate ja õpetajate hinnanguid pärimuskultuuri õpetamise vajalikkuse kohta;
 - b) selgitada välja, kuidas kavatakse jätkata pärimuskultuuri õpetamist Setomaal, kuidas lahendada olemasolevaid probleeme;
 - c) mis osas saaksid pedagoogika ja pärimuskultuuri uurijad toetada pärimuskultuuri õpetajaid, missugustest oskustest või õppematerjalidest on puudus;

Metoodika

Tegemist on kvalitatiivse uurimisega, kus otsitakse vastuseid uutele, varem vähest käsitlemist leidnud küsimustele. See on pilootuurimus, mille üheks keskseks eesmärgiks ongi probleemide esile toomine. Eeldatakse, et Eesti eri piirkondades on õpilaste kultuuritaust mõnevõrra erinev ja sõltuvalt sellest võib olla erinev ka kontekst, milles asutakse õpetama kultuurilist identiteeti ja sellega tihedalt seostuvat pärimuskultuuri.

Valim

Antud magistritöö valim moodustus töö käigus. Töö põhirõhk on suunatud õpetajate arvamusele. Kuid selgitamiseks välja pärimuskultuuri õpetamise olukorda, lisati valimisse ka haridustöötaja, kes ainuisikuliselt korraldab vastavat õpetust Setomaa koolides. Õpetajate valim moodustati järgmiste tunnuste alusel: (1) töötamine Setomaal (finantsilistel põhjustel uuriti vaid Setomaa Eesti riigi territooriumil asuvat piirkonda); (2) õpetamine I või II kooliastmes (1.-6. klassis); (3) huvi uuringus osalemise vastu.

Valimisse kuulus 12 inimest, neist üks haridustöötaja ja 11 õpetajat. Õpetajate valim esindab Setomaa kõiki koole (4). Õpetajad jagunevad järgmiselt: kolm klassiõpetajat, kaks eesti keele ja kirjanduse õpetajat, üks muusikaõpetaja, üks loodusainete ja inimeseõpetuse õpetaja, üks käsitöö ja pärimuskultuuri õpetaja, üks ajaloo, ühiskonnaõpetuse ja pärimuskultuuri õpetaja, üks muusika ja eesti keele ning kirjanduse õpetaja, üks eesti keele ja ajaloo õpetaja. Esindatud oli 11 naissoost ja üks meessoost vastaja.

Mõõtvahendid

Andmed koguti poolstruktureeritud intervjuuga (ühel juhul kasutati vastaja soovil ankeeti, mis esitati e-maili teel). Poolstruktureeritud intervjuu korral on intervjuerijal koostatud küsimused, kuid ta võib muuta nende esitamise järjekorda, midagi lisada või ära jätta, arvestades intervjueritava vastuseid (Laherand, 2008). See intervjuuliik võimaldab vastajatel väljendada oma arusaamu ja kogemusi vabalt keelt kasutades, suuremas mahus ja väiksema ajakuluga (Kvale & Brinkmann, 2009). Kasutusel oli kaks erinevale sihtrühmale suunatud intervjuud. Haridustöötaja intervjuu koosnes 16 avatud küsimusest (Lisa 1), millest kolm olid isikuandmete kohta käivad küsimused ja ülejäänud 13 seotud intervjueritava hinnangute ja kogemustega. Õpetajatele suunatud intervjuu koosnes 14 avatud küsimusest (Lisa 2); nendest 12 olid samad, mis haridustöötaja intervjuus, kuid ülejäänud kaks erinevad.

Protseduur

Intervjuude lindistamiseks kasutati digitaaldiktofoni. Keskmiselt kulus intervjuule 30 minutit. Õpetajatega tehtud intervjuud lindistati vastavates koolides, kus nad töötavad, haridustöötajaga viidi intervjuu läbi avalikus asutuses. Helisalvestatud intervjuud transkribeeriti tekstiks. Salvestamise kirjeldamisel ja intervjuude tulemuste esitamisel kasutati eeskujuna Krista Uibu magistritööd (Uibu, 2005). Täispikkuses intervjuud on saadaval Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivis, fondis ERA (Eesti Rahvaluule Arhiiv) DK 37. Transkriptsioonide arhiveerimine hetkel kestab, mistõttu ei ole intervjuud üksteisest eraldatud.

Kogutud andmete analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. See on uurimismeetod, mida rakendatakse tekstiandmete sisu subjektiivseks tõlgendamiseks süstemaatilise liigendamise- ja kodeerimisprotsessi ning teemade või mustrite kindlakstegemise abil (Laherand, 2008). Sisuanalüüsil võib toetuda kahele erinevale meetodile: avatud (arvestatakse kindlaid sõnu või fraase) ja varjatud analüüsile (tekstidest varjatud tähenduste otsimisele). Ometi eeldatakse, et seos tegeliku elu ja selle tekstilise esindatuse vahel on küllalt selge. Oluline on mõista, et kontentanalüüsi väljund on uus subjektiivne tekst, mis võib originaalsest tekstist erineda, sest see esindab autorit ja sotsiaalset situatsiooni, milles ta on loodud (Kvale & Brinkmann, 2009).

Intervjuudest saadud andmed kodeeriti töö uurimisülesannetest lähtuvalt kesksete mõistete kaupa. Saadud koodid grupeeriti intervjuu küsimustega (Lisa 1, Lisa 2) vastavatesse üldkategoriasse, seejärel koostati saadud tulemustest järelduste tegemiseks kokkuvõtted. Need esitati tabelitena. Tulemused kategoriseeriti järgnevalt: õpetajate taustaandmed, seto

omakultuuri tähendus intervjueeritavate jaoks, pärimuskultuuri õpetamise olulisus, lastele õpetamise põhjused, õpetuse edasikandja, õpetamine varasemalt, edusammud, probleemid ja võimalikud lahendused, sobivus uude õppekavasse, lastele õpetatav identiteet, võimalused pärimuskultuuri laiendamiseks, õpetamine ainetundides, õpetajate hinnang oma pädevusele ja koolituste ning õppematerjalide vajalikkusele.

Tulemused

Intervjuude tulemused esitatakse esmalt intervjueeritavate kaupa jutustavas vormis. Need on illustreeritud parema ülevaate saamiseks transkriptsioonidest võetud tsitaatidega (esitatud taandrega kaldkirjas). Tulemuste teises osas esitatakse kogutud info küsimuste (Lisa 1, Lisa 2) järgi koostatud kokkuvõtlike tabelitena.

I intervjueeritav (haridustöötaja)

See intervjueeritav on projektijuht ja metoodik, kelle põhitöök on tegelemine Setomaa koolide pärimusõppe korraldusega. Ta on kogu oma elu mitmesuguste tegevuste läbi olnud seotud õpilaste ja õpetajatega, töötanud ka kuus aastat eesti keele ja kirjanduse õpetajana. Ta on koostanud ka mitmesuguseid õppematerjale ja raamatuid. Pärit on Võrumaalt.

Intervjueeritava arvates on väga oluline omakultuuri säilitada ja püüda seda järgnevatele põlvvedele edasi anda. Peamisteks põhjusteks toob ta selle kaugele minevikku ulatuva elutarkuse, eri põlvkondade vahelise sidususe ja võimaluse igal inimesel läbi omakultuuri tunnetada oma juuri.

Ühiskonnas on niivõrd suured muutused, aga samal ajal suured lõhed eri põlvkondade vahel ei ole kedagi õnnelikuks teinud, ei vanasid ega noori. /.../

Intervjueeritav on seisukohal, et kõige paremad tulemused pärimuskultuuri edasiandmisel saavutatakse siis, kui kõik piirkonna institutsioonid ja inimesed annavad oma osa. Kõige tähtsam on siiski kodu toetus, sest kodus veedab laps kõige rohkem aega. Kuid paljud lapsed ei pruugi kodust pärimuskultuurialaseid teadmisi saada, siis võiks kool mingil määral toetada.

Kool võiks püüda, et päris ta seda lünka täita ei saa, aga natukene toetada ikka saab, sest ta juhib sellistele asjadele tähelepanu.

Kolmandaks oleks oluline ka riigi suunav tegevus läbi haridusministeeriumi, rahalise abi ja mingil määral ka üldsusele välja kuulutatud prioriteetide läbi.

Viimaste aastate jooksul on pärimuskultuuri õpe Setomaa koolides pidevalt paranenud. Haridustöötajate ja aktivistide soov on, et igas Setomaa koolis oleks loodud niinimetatud

omakultuuri õpetuse võrgustik: igas kooliastmes oleks õpilastele kindlustatud 35 omakultuuri tundi. Lisaks kohustuslikele tundidele töötaksid ka mitmesugused pärimusega seotud ringid ja trennid. Tänapäevaks on palju sellest ka juba saavutatud ning õpetuses leidub palju positiivset.

Pärimuskultuuri õpetust Setomaal iseloomustab kompetentsete õpetajate olemasolu. Intervjueeritava arvates peaks omakultuuri õpetaja olema kohalikku päritolu inimene, oskama kodukandi keelt, tundma põhjalikult ümbruskonda ja sealseid inimesi ning teadma kohalikke kombeid ning tavasid. Positiivne on ka see, et seto keelt ja kultuuri austatakse.

Kui ma tegin ühte keeleuuringut Setomaal, siis paljud noored ütlesid toetavalt, ja ka vanad, et seto keelt ikka austatakse, et tund on koolis. Et kui on koolitund, siis järelikult on see midagi väärtuslikku ja tasub toetada.

Õpetuse edusammudeks saab lugeda ka eraldi omakultuuritundide olemasolu ning nende tundide efektiivsema läbiviimise otstarbel välja töötatud õppematerjale. Tänapäevaks on koostatud seto lugemik, mis on intervjueeritava hinnangul hea kvaliteediga. Lisaks on välja antud mitmeid videosalvestisi ja heliplaate. Valmimisel on veel seto aabits ja seto koduloo raamat. Suur mõju õpetuse paremale tasemele viimisel on olnud ka lapsevanemate ühe suureneval toetusel.

Ma arvan, et kui seda asja on juba pikemat aega tehtud, siis seda vastuseisu on vähem. Ja nüüd hakkavad juba lasteaias ja koolis käima need lapsed, kelle vanemad on koolis juba ise selle pärimuse ja keeleõpetusega kuigivõrd kokku puutunud.

Viimaseks nimetab intervjueeritav omakultuuri õpetuse head mõju tervele paikkonnale. Kui kohalik rahvas hakkas ise oma keelt ja kultuuri väärtustama, märgati ka seda mujal. Enam ei suhtuta setodesse halvustavalt ja Setomaasse kui mahajäänud ning vähearenenud piirkonda. Paljud väärtustavad seda kui täisväärtuslikku elupaika, mida iseloomustab puhas loodus, omaette keel ning säilinud pärimuskultuur.

Mitmete positiivsete ilmingute kõrval nimetab intervjueeritav ka pärimuskultuuri õpetamise negatiivseid jooni ja esilekerkinud probleeme. Kindlasti üks mõjuvõimas probleem, mille olemasolust on tingitud pärimuse õpetamine koolides, on kodude vähene toetus. Intervjueeritava kogemuste kohaselt leidub perekondi, kust laps ei saa kodust kaasa mitte mingisuguseid pärimuskultuurialaseid teadmisi, temaga ei räägita kohalikus keeles. Kuna koolis jõuab ajapuuduse tõttu käsitleda vaid väikest osa õpitavast, on kodu toetus väga oluline. Teiseks toob intervjueeritav välja õppekavade niigi suure koormuse.

Meil on need prioriteetid alati olnud inglise keel ja arvutiõpetus. Sellest võib muidugi aru saada, aga siiski võiks selliseid tegevusi rohkem toetada, mida nad kuskil mujal teha ei saa.

Iga aastaga üha süvenev probleem on ka laste vähesus.

Setomaal on ainult neli kooli, neid koole on olnud rohkem, Saatse, Obinitsa, kuid mitmed koolid on viimastel aastatel kinni pandud. Nüüd on ainult neli kooli, kus ka pole väga palju lapsi.

Omaette raskendavateks asjaoludeks on ka Setomaale sisserännanud perekondade olemasolu, rahaliste vahendite puudujääk ning vähene koostöö aineõpetajatega.

Tulenevalt uue põhikooli riikliku õppekava (2010) analüüsist peaks aineõpetajad oma tundides leidma senisest rohkem aega pärimuse õpetamisele, seda tunni teemaga sidudes. Intervjueeritav on seisukohal, et enim võimalusi pakuvad selleks eesti keel, loodusõpetus, ajalugu, muusikaõpetus ja käsitöö. Ka klassiõpetaja võiks omada teadmisi omakultuurist.

Hea on, kui ta on klassiõpetaja, siis ta teeb lastega ka muid, tunniväliseid asju ja kui need on omakultuuriga seotud, siis on see väga hea.

Intervjueeritav oskab nimetada ka väga palju konkreetseid näiteid, kuidas pärimust ainetundi siduda. Heaks võimaluseks peab ta näiteks loodusõpetuses tutvustada kohalikke taimi, maavarasid, loodushoidu, eesti keeles koostada pärimusest koduloo töid, korraldada õppekäike ja õuesõpet.

Selle intervjueeritava arvates on oluline, et iga õpetaja, kes tegeleb pärimuskultuuri õpetamisega, peaks endale selgeks tegema, miks ta seda teeb. See on vajalik nii enda tegevuse hõlbustamiseks kui ka lastevanematele oma töö tähtsuse selgitamiseks. Edu saavutamiseks on vaja kõikide osapoolte koostööd.

I õpetaja

See õpetaja on klassiõpetaja, põhiliselt annab tunde kolmandas, osasid tunde ka neljandas klassis. Viiendas klassis annab majandusõpetust. Tema tööstaaž õpetajana on 18 aastat. On pärit Setomaalt, tunnetab ennast setona.

See õpetaja mõistab seto omakultuuri all seto keelt, laule, tantse, erilisi kombeid, tavasid, toite ja pühasid. Tema arvates on oluline, et seto kultuur säiliks. Peamiseks vahendiks selle säilimiseks peab lastele omakultuuri tutvustamist, et oleks keegi, kes seda pärimuskultuuri edasi kannaks. Selle õpetaja arvates peaksid pärimuskultuuri lastele õpetama kõik, kes seda kultuuri teavad ja austavad. Kõige suuremaks peab ta just perekonna mõju, kuna sel juhul toimub pärimuse edasikandumine loomulikult teel, nagu see on ajast aega olnud.

Et ei saa ainult koolis seda tööd teha. Kui on vanavanemad elus, lapsed tahes tahtmata suhtlevad nendega. Sealt õpivad nad esiteks keelt, siis näevad, milliseid kombeid ja tavasid nad austavad. Et siis sealt kaasata neid noori. /.../ Et minu meelest see oleks nagu lapsed ei teagi, et nad õpivad, see on nende elu. Kõik on hästi loomulik laste jaoks, et ei oleks seda koolis, et ma pean seda õppima.

Kooli osatähtsust pärimuse edasikandmisel peab see õpetaja väiksemaks. Tema arvates peaks omakultuuriga suuremas osas tegelema tunniväliselt (näiteringides, laulukoorides, leelopäevadel, kultuuriüritustel jne.) ja mitmesuguste projektide ja konkursside raames (omakultuurinädal, joonistuskonkursid). Samas teab ta võimalusi, kuidas omakultuuri ainetundidesse põimida otseselt seotud teemade juures: näiteks eesti keele teema „murded ja murrakud“ õppimise või matemaatikas oma kodukandi kohta ülesannete koostamisel.

Omakultuuri õpetusel leiab ta ka mitmeid negatiivseid jooni. Peamine neist on õpetusega liialdamine ja lastele selle liigne pealesurumine.

Negatiivseks muutubki siis, kui lastele liiga palju peale suruda ja liiga palju seda sisse tuua. Siis lapsed tunnevad, et aitab, tahavad midagi muud. /.../ Et lapsed võib-olla võtavad juba vastumeelselt, kui koolis on liiga palju juba seda asja, seda tantsu või laulu /.../.

Ainetundides jääb pärimuskultuuri õpetus tihti puudulikuks just aja puudumisel, sest õppekava on mahukas ja iga ainetund on tähtis aine omandamise seisukohast.

Oma pädevust kohaliku pärimuskultuuri õpetamisel peab see õpetaja keskmiseks. Enda arvates pole ta kõige parem, aga samas hätta ka ei jää. Tähtis on keelt osata. Olles pärit Setomaalt ja igapäevaselt seal elades, pole selle õpetaja arvates lisaks vaja ei õppematerjali ega täiendkoolitust.

Ma arvan, kui ise elad selles kandis, siis käies natukenegi ringi, suvelgi üritused, mis toimuvad, kas siis laululaval või muuseumihoovil, või kui tõesti muuseumid läbi käia, leiab materjali.

II õpetaja

See õpetaja on klassiõpetaja. Ta õpetab liitklassis, annab kolmandas ja neljandas klassis kõiki tunde, välja arvatud kehalist kasvatust, muusikaõpetust ja võõrkeelt. Tema tööstaaž õpetajana on üks aasta. Ei ole kohalik, on pärit Pärnumaalt.

Selle õpetaja arvates on seto kultuur setode jaoks täpselt sama, mis eesti kultuur eestlaste jaoks ning hästi tähtis on seda alles hoida. Eriti oluliseks peab ta just lastele pärimuse edasiandmist. Kuid erilist vahet, kas seda teeb kool või kodu, see õpetaja ei tunneta. Tema arvates võiksid kool ja kodu koostööd teha, sellepärast et mõlemal on oma tugevused ja

nõrkused. Kooli tugevuseks on kultuuri valdavad inimesed, süsteemsus ning järjepidevus, nõrkusteks aga tundide niigi suur arv, rahapuudus, sisserännanud õpilaste huvipuudus ning riikliku õppekava mahukus. Kodust saadud õpetuse positiivseteks külgedeks on keelekeskkonnas viibimine ja loomulikult teel pärimuse edasikandumine ning negatiivseteks peab see õpetaja kohaliku keele vähest kasutamist ja kultuuritavade mittetundmist.

Ühte pärimuskultuuritundi igas kooliastmes ei pea see õpetaja piisavaks, kuid rõhutab tänulikkust sellegi üle, mis on. Kuigi tema arvates saab pärimuskultuuri lõimida iga ainega, kasutab see õpetaja omakultuuriõpetust oma ainetundides vähe, sest on Setomaal vähe elanud ega tunne kohalikku kultuuri.

Tegelikult annab ju igasse ainesse, kui väga tahta, annab panna. /.../ Et praegu ma olen Setomaal väga uus tegija, et ma ei tea neid kombeid väga palju, kindlasti annab sinna midagi vahele panna.

Kõige rohkem lõimib see õpetaja pärimuskultuuri eesti keele ja inimeseõpetuse tundidesse.

Peamiselt mitte ise õpetades, vaid küsides õpilastelt nende teadmiste kohta.

Meil on üks hommikuringi luuletus, olen küsinud lastelt, kuidas see seto keeles võiks kõlada, siis nad on väga usinasti selle ära tõlkinud. Vahepeal olen lasknud neil lugeda seto keeles. /.../ Meil on vähemalt korra nädalas üks selline päev, kus ma räägin nädala tähtpäevadest, mis olnud nädala jooksul. Sinna annab ka neid seto omasid panna, kui ma nendest rohkem teada saan.

Laste huvi pärimuskultuuri vastu õpetaja väga suureks ei pea. Õpilaste poolt vastuseisu küll olnud pole, kuid teema algatajaks on sageli just õpetaja. Kui õpetaja on lastele midagi huvitavat rääkinud, jagavad nad seda kindlasti ka teistega.

Ma ei ütleks, et nad ei ole huvitatud. Nad ikkagi kuulavad, kui ma räägin. See käib nagu lainetena ka, et vahepeal on suur, nad on hästi huvitatud. Vahepeal ma lihtsalt ei räägi, siis jääb soiku.

Oma pädevust pärimuskultuuri õpetamisel hindab see klassiõpetaja väga madalaks, sest ta on veel väga vähe selles piirkonnas elanud. Kuid õpetaja on väga positiivselt meelestatud, on enda sõnul juba mõningaid asju seto kultuurist ning ka keelest aru saama hakanud. Olles arvamusel, et Setomaa lapsed võiksid eesti identiteedi kõrval ka end setodena tunda, sooviks see õpetaja tulevikus koolitustel käia ja pärimuskultuuri kohta juurde õppida, et seda lastele paremini ja suuremas mahus edasi anda.

III õpetaja

See õpetaja on muusika- ning eesti keele ja kirjanduse õpetaja, lisaks töötab ka logopeedina. Muusikaõpetuse tundides ja logopeedina puutub ta kokku lastega esimesest kuni

ühleksanda klassini, eesti keelt ja kirjandust õpetab kolmandas kooliastmes. Õpetajana on töötanud 22 aastat. On päritolult seto ning elanud pidevalt sealkandis.

Sellele õpetajale tähendab seto omakultuur teatud elustiili, elukombeid kõige laiemas tähenduses. Elustiili alla kuuluvad lisaks kommetele ka laul, tants, rahvariided jms. Õpetaja arvates on pärimuskultuur lastele pigem kasulik kui kahjulik, tuues välja just õpilaste laiemaa maailmapildi, muusikaliste arusaamiste ja rikkama keelekasutuse kujunemise.

Kodust omakultuurilist kasvatust peab see õpetaja parimaks võimalikuks, pidades seda kõige ligilähedasemaks vanaaegsele elustiilile, kus elutarkused omandati põlvest põlve jäljendamise teel. Samas mõistab ta väga hästi ka, et see ideaalne lahendus ei ole tänapäeval enam võimalik, sest põlvest põlve edasiminev traditsioon on katkenud ning neid peresid, kus seto traditsioonide järgi elatakse, on väga vähe.

Kõige parem oleks, kui seda tehtaks ikka kodus, siis ta oleks selline hästi loomulik asi. Mulle endale ei ole keegi seda õpetanud, ise ma olen näinud seda kodus. Minul oli vanaema, kes elas nende seto kommete järgi ja siis ma lihtsalt kõrvalt nägin seda. Aga jah, nüüd ei ole seal kodus kedagi, kes ette näitaks.

Traditsiooni elus hoidmiseks pakub see õpetaja välja suuremate jõupingutuste tegemist: pärimuse õpetamist (jäljendamise asemel), lasteaeda ja kooli õpetuse sissetoomist ning seltside ja muude ühistegevuste läbi võimalikult paljudele inimestele pärimuskultuuri tutvustamist. Ometi on ta arvamusel, et õpetuse efektiivsus oleneb suurel määral inimestest, kes õpetamisega tegelevad. Need inimesed võivad olla väga pädevad ja sobilikud.

Näiteks käsitöö õpetaja on meil, kes ise on väga asja sees ja ta paneb ka lapsed tegema.

Samas on täiesti loomulik, et mõned neist võivad olla ka mittesobilikud pärimuskultuuri õpetuse toetamiseks ainetundides.

Ega ma ei saa nõuda, et õpetajad, kes tulevad Põlvast, Tartust või ei tea kust, et kui nad ise ei tea sellest kultuurist midagi, siis neil on väga raske ka õpetada.

Iseenda pädevust pärimuskultuuri edasiandmisel lastele hindab see õpetaja keskmiseks, rõhutades, et tema ei ole seda kunagi õppinud, vaid need teadmised ühel või teisel viisil lihtsalt omandanud. Tal ei ole midagi spetsiifilise koolituse läbimise vastu, kuid arvab, et neid koolitusi vajavad pigem mujalt tulnud õpetajad.

Selle õpetaja arvates ei ole oluline, kas õppekavas on pärimuskultuuri vähemal või rohkemal määral sisse toodud, ta ei ole kindel, kas õppekava saabki täpselt punktipealt täita. Ometi muudab pärimuskultuuri õpetamine koolis tunnid tema arvates huvitavamaks ning tal endal ei ole midagi selle vastu, et tundides ka oma panus kohaliku kultuuri säilitamise nimel

anda. Ta leiab, et kohaliku kultuuri toomine tundidesse toimub iseenesest, sest koguaeg peab näitlikustama ning alati võetakse näiteid ikka oma lähiümbrusest. Omakultuuri õpetuse ulatuse ainetundides peaks tema arvates iga aineõpetaja siiski ise oma sisetunde järgi ning vabatahtlikult otsustama, sest seda sunniviisiliselt teha ei saa. Oma kogemuse põhjal arvab ta, et kõige paremini on pärimuskultuuriga seostatavad kunstiõpetus, muusikaõpetus ja kirjandus, aga ei välista ka teisi aineid.

IV õpetaja

See õpetaja on loodusainete ja inimeseõpetuse õpetaja I kuni III kooliastmes, välja arvatud kolmandas ja neljandas klassis. Lisaks juhendab ta tüdrukute folklooriringi (pärimustantsud). Tema tööstaaž õpetajana on 15 aastat. On kohalik, seto juurtega.

Pärimuskultuuri peab see õpetaja Setomaa lahutamatuks osaks ning tema arvates võiksid seda teada kõik seal elavad inimesed ning uhkust tunda setoks olemise üle. Lisaks minevikupärandi säilitamisele leiab ta, et selles õpetuses on ka mitmeid lapsi arendavaid jooni, näiteks tantsu- ja lauluoskus, keeleõpe jms. Järeltulevatele põlvedele peaks õpetust jagama nii kool kui ka kodu. Oma kogemuse põhjal jäeldab ta, et leidub palju kodusid, kus seda lihtsalt ei osata õpetada, peamiselt vanemate lünklike või puudulike teadmiste pärast ning vanavanemate puudumise tõttu.

Et mina tegelikult oma lapsele ei oskagi õpetada seda keelt, ma arvan, et need, kes räägivad koguaeg, et lastega peaks ikka rääkima seto keeles, aga kui ei osata, siis peakski tulema appi koolis need vastavad õpetajad.

See õpetaja on küll uue põhikooli riikliku õppekavaga (2010) oma ainete seisukohast põgusalt tutvunud, kuid täpsemalt pärimuskultuuri osatähtsusele tähelepanu pööranud ei ole. Tema arvates võiks õpetajad üheskoos ideid vahetada ning arutada võimalusi, kuidas omakultuuri ainetundidesse põimida.

Niimoodi üksi ma küll ei oska öelda peast, et kuidas ma saaks füüsikaga pärimuskultuuri või keemiaga siduda.

Võimalusi pärimuse toomiseks ainetundidesse leiab ta loodusõpetuses, tuues näiteks oma kodukandi tutvustamise vastavate teemade juures ning rõhutades näitlikustamist.

Pärimuskultuuri õpetamise kitsaskohtadeks peab õpetaja laste huvi puudumist, seto keele keerukust ning omakultuuritundide vähesust. Õpetajate töö hõlbustamiseks mõeldud õppematerjalide väljatöötamisse suhtub ta pigem positiivselt. Tema arvates võiks olla koolitus, kus tutvustatakse õpetajatele seto keele ja kultuuri ainetundidesse lõimimise võimalusi, kuid samas peab ta ka praegust olukorda rahuldavaks.

V õpetaja

See intervjuueeritav on muusikaõpetaja. Ta on õpetajana töötanud 20 aastat. On koostanud ja välja andnud ka õppematerjale, identifitseerib end setona.

See õpetaja peab seto kultuuri eesti kultuuri osaks. Tema arvates on pärimuskultuuri õpetamisel kodupoolne mõju oluliselt suurem kui koolipoolne, ometi peaks sellega tegelema mõlemad osapooled.

Laps on ju väga palju aega kodus. Kui kodu tuge ei ole, siis kool ei suuda seda väga muuta.

Ta on omakultuuri tundides kasutanud juba väga pikka aega, ka enne pärimuskultuurile suurema tähelepanu osutamist. Õppekava saab ja peabki tema arvates mugandada selle piirkonna järgi, kus keegi töötab. Peamiseks põhjuseks kohaliku pärimuskultuuri lisamiseks toob ta tunni elavdamise ja huvitavamaks tegemise, rõhutades ka oma eesmärki: tutvustada lastele kohalikku keelt ja kultuuri.

Pärimuskultuuri õpetamisvõimalusi ainetundides on õpetaja arvates väga palju. Kuid ometi tasub tema arvates meeles pidada, et sellega üle doseerida ei tasu. Selle õpetaja tunde iseloomustab rohke lisamaterjali kasutamine: mitmesugused helikandjad, videomaterjalid, töölehed jms. Peamised võimalused, mida see muusikaõpetaja oma tundides kasutab, on õpikus olevale rahvalaulule kohaliku näite juurdetoomine, rahvalaulude kuulamine helikandjalt, rahvapillide tutvustamine ja pillilugude kuulamine, aktuaalsete kohaliku piirkonnaga seotud teemadest rääkimine, töölehtede lahendamine, kombestiku tutvustamine ja selle kohta käivate videote vaatamine, õpilastega regilaulu loomine jms.

Laste huvi pärimuse vastu on selle õpetaja arvates üsna suur. Õpetaja seisukohalt on oluline leida võimalused õpilaste motiveerimiseks. Head vahendid lastes huvi tekitamiseks on sellel õpetajal oma kooli laste sisse lauldud plaadi kasutamine tunnis, rahvalaulu kaasaegsete variantide toomine klassiruumi, kohalikku päritolu andekate ja edukate noorte toomine õpilastele eeskujuks.

No siin paremat varianti ei ole, kui meie seto poisid, kes on mul siin ka istunud, kõik mu oma klassi poisid.

Kuigi tundides on vähe aega pärimuse õpetamiseks, on see õpetaja arvates ikkagi oluline. Tema leiab, et lapsed saavad juba kodudest kaasa tunde, et nad on setod ning ka kool peaks nende identiteeti toetama ja tunnustama. Uus põhikooli riiklik õppekava (2010) võimaldab suuremal määral pärimuskultuuri ainetundides ka õpetada ja sellega tuleb antud õpetaja enda hinnangul toime. Õppematerjalidest ta hetkel puudust ei tunne.

VI õpetaja

See õpetaja annab eesti keelt liitklassis I kooliastmes. Lisaks tundide andmisele korraldab ta ka ülekoollisi folklooripäevi. Tema tööstaaz on 52 aastat. Ta on pärit Võrumaalt.

Õpetaja on seisukohal, et pärimuskultuuri säilitamine ja järeltulevatele põlvetele edasiandmine on väga oluline, sest see sisaldab palju õpetlikku materjali, mängulisust ning rõõmu.

*Lapsed tahavad ju, kõik maskid peas ja, nad tahavad ju kangesti teha. /.../
Lapsed on nii õnnelikud, kui saavad rahvariided selga panna.*

Pärimuse õpetamine saab selle õpetaja arvates alguse kodust. Kool saab seda õpetust toetada ning proovida sidet kodukandiga tugevdada.

Kui kodus ei räägita võru või seto keelt, siis ainult koolis ei jõua midagi ära teha.

Koolis on õpetamiseks mitmesuguseid võimalusi. On eraldi omakultuuritunnid ning mitmesugused tunnivälised üritused, kuid lisaks sellele saab õpetaja arvates pärimuskultuuri siduda iga ainega (eraldi nimetatud eesti keelt, inimeseõpetust, loodusõpetust, muusikat ja kehalist kasvatust). Samas rõhutab õpetaja, et koolis ei tohiks ega saagi õpetusega liialdada, sest riiklik õppekava on väga mahukas ning õpilaste tundide arv piiratud. Probleemseks peab ta pärimuskultuuri õpetamisel veel ka õpilaste vähesust ning sellest tingitud rahapuudust.

See õpetaja on läbinud mitmesuguseid kursusi ja täiendkoolitusi ning peab neid ka vajalikuks. Ta on kasutanud ka kursustelt saadud materjale oma töös. Väga tähtsaks peab õpetaja oma töös just pühendumist ning õpilaste vajadustest ja huvidest lähtumist.

VII õpetaja

See õpetaja on klassiõpetaja, annab kõiki tunde teisele klassile, välja arvatud muusikaõpetust ja kehalist kasvatust. Ta on õpetajana töötanud 19 aastat. Pärit on Kesk-Eestist, ei ole seto juurtega.

Kuigi see õpetaja on Setomaal töötanud veel väga vähe aega, on ta ennast seto kultuuri alaseltsi viinud ning täiendanud. Algsetele teadmistele lisaks, et Setomaal lauldakse palju ning naistel on ilusad rahvariided ja ehted, on õpetaja aru saanud, et pärimuskultuur sisaldab endas nii seda keelt, mida kohalikud inimesed räägivad, kui ka laulu, tantsu, näputööd ja palju muud. Siiani säilinud pärimuskultuuri peaks lastele õpetaja arvates edasi andma.

Kuna see on selle kooli üks prioriteetides, seda omakultuuri väärtustada ja arendada, siis ma olen sunnitud selle vankri ees olema ja selle asjaga kõigega tegelema.

Õpetaja leiab, et pärimuse algtõed peaks iga laps saama kodust, pidades kodu mõju kõige suuremaks.

Aga ikkagi algab tegelikult asi kodust, see laps, kes kodus seto keelt kuuleb, siis ta teab seda. Aga see pole sada protsenti nii, ta võib olla ka Setomaa laps ja elada siin, aga kui kodus seda ikka ei räägita, siis ta ei jaga sellest mitte midagi, ta ei saa aru sellest keelest üldse.

Kool saab tema arvates õpetust toetada. Selleks on mitu võimalust: omakultuuri tund, ainetundides õpitava seostamine ning õppekäigud. Omakultuuri tunni läbiviimisel peab õpetaja oluliseks, et õpetaja oleks koolituse läbinud, et tund oleks kindlate eesmärkide ja õiglase hindamisega ning laste motiveerimist (et tunnis kasutatavad meetodid oleksid lastele huvitavad, näiteks näidendi tegemine). Pärimust saab õpetaja arvates seostada inimeseõpetuse, eesti keele ja tööõpetusega teatud teemasid käsitledes. Õppekäikudel saab käia näiteks muuseumides ning selle eeliseks peab ta kellegi teise abi kasutamist, kui ise nii täpselt asjast ei tea. Õpetaja on seisukohal, et pärimuskultuuri õpetamisega koolis ei tasu liialdada, sest I kooliastmes peab laps õppima lugema, kirjutama ja arvutama, kõik muu on taustategevus.

Peamisteks takistavateks teguriteks pärimuse õpetamisel koolis peab õpetaja lastepuudust, riikliku õppekava mahukust ja õppematerjalide vähesust. Materjalide otsimiseks peab tema sõnul palju vaeva nägema, pidevalt ise uurimistööd tegema ning kolleegide käest küsima. Kuid ometi leiab ta, et Setomaal töötades peab selles asjas end pidevalt arendama, sest muidu ei saa sa oma tööülesannetega hakkama. Koolitust ta tingimata vajalikuks ei pea, tema arvates on palju abi ka mitmesugustel kohalikel üritustel käimisest ning pärimuskultuurialaste tegemistega kursis olemisest.

VIII õpetaja

See õpetaja on ajaloo ning ühiskonnaõpetuse õpetaja, annab ka omakultuuritundi. Tema tööstaaž on üle kahekümne aasta. Pärit on Võrumaalt.

Õpetaja on seisukohal, et pärimuse edasiandmine järeltulevatele põlvetele on väga oluline. Tema arvates on tähtis, et igal inimesel oleks side oma kodupaigaga. Kui tal on see olemas, kisub teda ka tulevikus oma kodukohta tagasi. Teiseks on pärimus oluline ka sellepärast, et just kombed ja tavad on selle õpetaja seisukohast need, mis panevad inimese õigesti käituma ning tegutsema.

Kindlat seisukohta, kas lastele peaks rõhutama, et nad on setod või pigem eestlased, õpetajal ei ole. Kuid selles, et pärimuse õpetamisest peaksid osa võtma nii kodu kui ka kool, on ta kindel. Üks võimalus koolis õpetamiseks on omakultuuri tund. Tema on leidnud tunnile

lahenduse, millega saab vältida paljusid probleeme. Nimelt tema juhendatav omakultuuritund on projektipõhine. Tänu lisarahadele on tal hoopis suurem vabadus oma tunnitegevuste valimisel: on käidud väljas, korraldatud õues- ja uurimisõpet, õppereise, üritusi ja koolituspäevi ning käidud arhiivis. Ainetundides tuleb tema sõnul samuti pärimuskultuuri õpetus iseenesest sisse, kui on vaja õpitavat näitlikustada.

Ega nad ei saa aru, kui ma räägin, et pärisorjus kaotati Liivimaal 1819, ühest kõrvast sisse ja teisest välja. Aga kui ma ütlen, et teie esivanemad said pärisorjusest vabaks 1819, proovige nüüd mõelda, mitu põlve tagasi, siis ta alles hakkab mõtlema.

Laste huvitatuse kohta vastab õpetaja pigem positiivselt, mainides, et alguses, kui õpilased ei tea, millega tegu, on nad kahtlevad ja negatiivselt meelestatud, kuid hiljem meeldib see omakultuuritund neile hoopis rohkem. Õpetaja sõnul tulevad lapsed õpetusega kaasa ning probleeme ei ole. Probleemseks peab ta hoopis laste vähesust. Õppematerjalidest õpetaja suurt puudust ei tunne, sest väljaantud raamatuid ja videomaterjale on piisavalt, kuid kompaktne õpik koos töövihikuga võiks tema arvates omakultuuri tunni jaoks olla.

IX õpetaja

See õpetaja töötab kahes Setomaa koolis nii käsitöö- kui ka pärimuskultuuri õpetajana. Ta õpetab lapsi I kuni III kooliastmeni. Päritolult on seto.

Õpetaja on seisukohal, et pärimuskultuuri õpetus mõjub lastele positiivselt ning tema arvates on tarvis seda lastele õpetada. Kuigi lapsed ei oska enda identiteeti veel piiritleda, pole seda õpetaja sõnul vajagi. Oluline on lastele edasi anda oma teadmised ja tavad, kõik muu tuleb hiljem iseenesest. Kuna piirkonnas on probleemiks asjaolu, et seto keel ei ole enam kodune keel, on vaja koolil tugevdada oma rolli kultuurikandjana.

Seto keel ei ole kodune keel, niipalju kui nad koolis kuulevad ja vanavanemad ka veel räägivad, aga noorem põlvkond üldiselt ei kõnele seto keelt.

Pärimuskultuuri tunni tegevus peaks õpetaja hinnangul olema võimalikult mitmekesine, et lastel säiliks huvi selle tunni vastu. Samas ta nimetab, et väikesed lapsed teevad väga hea meelega kõike kaasa. Väikestele mõeldud tegevustest loetleb õpetaja mängimist, laulude kuulamist ja laulmist, laulumänge, näitemänge, tantsude tantsimist, tavadest ja kommetest rääkimist, ise laulude tegemist, muinasjuttude lugemist, joonistamist, võõraste sõnade õppimist, rollimänge ning juttude väljamõtlemist. Suurematega on tehtud natuke keerulisemaid asju, näiteks rahvariiete valmistamine ja uurimistöö.

Mina usun, et selliseid asju peaks võib-olla rohkem nende käest nõudma, et uurige mingid asjad järgi. Me viimasel ajal tegime tekstiiliuuringut või käsitöö uuringut, et mis sa oled päranduseks saanud või mis teil kodus on vana vara.

Ka ainetundides sobib õpetaja arvates erinevaid pärimusega seotud tegevusi teha, sest see ilmestab tundi. Hea võimalus selleks on käsitöö tund, kus saab näputööga samaaegselt ka muusikat kuulata, ise laulda või ka töökäsklusi seto keeles anda. Hästi sobib ka eesti keele tund, kus saab teatud sõnu eesti keele kõrval ka seto keeles õppida. Võimalusi näeb õpetaja isegi matemaatika tunnis, näiteks eri keeles numbrite lugemisel või sõnade vahel sarnasuste ja erinevuste otsimisel.

Pärimuskultuuri õpetust toetab kindlasti õpetaja loovus ning pühendumus. Sellele lisaks ka viimasel ajal esile kerkinud väga andekate ja edukate noortekollektiivide eeskuju. Kuid samas leidub ka mitmeid probleeme. Neist tähelepanuväärsemad on õpetaja arvates laste vähesus, kodude vähene toetus, õppekava mahukus ning ajanappus koolis, samuti laste vähene huvi.

X õpetaja

See õpetaja on eesti keele ja ajaloo õpetaja. Ta on juba pikaaegne õpetaja, tööstaaž 27 aastat. Lisaks õpetamisele on ta koostanud ja välja andnud ka õppematerjale ning on üks omakultuuri õpetuse sisseviimise aktiviste. Pärit on Setomaalt.

Pärimuse õpetamist peab see õpetaja väga oluliseks. Tema sõnul on enim tarvis rõhuda just keele õpetusele, sellepärast et kultuur on Setomaal veel päris heal järjel. Koolides toimivad tantsu- ja lauluringid, ansamblid, mitmesugused omakultuuriüritused, omakeelsed loominguvõistlused ja palju muudki. Kuid seda, kuidas tuua keel tagasi rahva aktiivsesse kasutamisse, pole lahendada veel suudetud.

Õpetaja arvates saab keele selgeks ainult keelekeskkonnas viibides. Kahjuks peab ta tõdema, et väga paljudes kodudes ei ole seto keel kodukeeleks.

Ma arvan, et umbes pooleks, aga võib-olla kaldub isegi rohkem mujalt tulnute poole.

Siis peabki koolis rohkem tähelepanu pöörama keele ja kultuuri õpetamisele. Vastuseisu sellele ei laste ega nende vanemate poolt ta täheldanud ei ole. Suureks edusammuks peab ta omakultuuri tunni lisamist tunniplaani, sest siis ei tundu see lapsele lisakohustusena. Positiivne on ka mõningate õppematerjalide olemasolu: Setomaa leht ilmub praktiliselt seto keeles, seal on häid tekste, samuti seto lugemik ja koduloo õpik. Ka pärimuse sidumist ainetundides peab õpetaja vajalikuks, tehes seda oma ainetes: eesti keele ja ajaloo tundides.

Samas näeb ta võimalusi ka teistes ainetes, näiteks majandusõppes, kus õpilased on sageli oma loodud õpilasfirmades tootma hakanud just pärimusega seotud tooteid.

Probleemseks peab õpetaja õppekava mahukust ja omakultuuritundide ning rahaliste vahendite vähesust, õpilaste järjest kahanevat arvu, väljastpoolt tulnud õpetajate ja õpilaste teadmatust ja ka mõningast huvipuudust.

Probleemid on, mida meie ei saa kuidagi lahendada.

Samas on see õpetaja väga positiivselt meelestatud ja leiab, et tähtis on lastele võimalikult palju erinevaid võimalusi pakkuda. Senise mitmekesise tegevuse tulemusel on tema sõnul kindlasti nii mõnigi noor liitunud seto kultuuriga.

XI õpetaja

See õpetaja on eesti keele ja kirjanduse õpetaja ning töötanud koolis 22 aastat. Ta on päritolult seto ning tunnetab end samuti setona.

Seto omakultuur tähendab õpetaja jaoks nii laulu, tantsu, keelt, kombestikku, rahvapärimust, käsitööd, elustiili jne. Sellele õpetajale on pärimus üks osa igapäevasest elust. Kasvades üles Setomaal on see tema jaoks midagi enesestmõistetavat. Tema arvates on vaja pärimust edasi anda ka lastele. Ühelt poolt õpilase enda pärast, et tal oleks võimalus tunnetada oma juuri ja anda see hiljem edasi oma lastele. Samas on õpetaja arvamusel, et korruga saab rõhutada mõlemat identiteeti, nii seto kui eesti, neid ei pea omavahel vastandama. Teiselt poolt on pärimuse õpetamine oluline kultuuri järjepidevuse tõttu.

Kui näitame omakultuuri võimalikult paljusid tahke, tekib ehk huvi ja vähemalt mingi osa neist lastest suudab omalt poolt pärimust edasi kanda ja edasi anda.

Alates 90. aastatest on õpetaja sõnul suhtumine omakultuuri märgatavalt paranenud. Õpetaja seisukohalt on tähtis, et õpetusega alustataks varakult ja seda peaks tegema kodu, andma põhja ja hea stardipositsiooni. Kui juhtub, et kodus pole võimalust või huvi, siis tuleks alustada lasteaias või algklassides. Õpetusega alustamist ei tasu väga hilja peale jätta, sest vastasel korral võib juhtuda, et lastel on tekkinud negatiivne, halvustav hoiak või teised huvid.

Õpetaja on oma ainetundidesse (eesti keelde ja kirjandusse) alati omakultuuri sisse toonud. Paremini seostavatest teemadest toob ta välja murded, kombestiku, tähtpäevad, rahvalaulud ja -mängud. Ka teistes ainetes näeb ta võimalusi pärimuse seostamiseks: loodusõpetuses kohanimedest, maavaradest ja elusorganismidest rääkides, käsitöös kohalikke mustreid tehes, traditsioonilisi käsitööliike tutvustades, samas nimetab ta ka erinevatel õppekäikudel käimist. Uude põhikooli riiklikku õppekavva (2010) suhtub ta väga positiivselt

ning leiab, et riigi toetus pärimuse edasiandmisel lastele on väga oluline. Talle on tähtis, et õppekavas ettenähtud temaatika ka uutes õpikutes kajastuks, sellisel juhul on õpetajal oluliselt kergem oma tööd teha.

Oma pädevust pärimuskultuuri õpetamisel peab ta heaks, sest tal on seto taust ja mitmekülgsed teadmised selles valdkonnas. Ometigi sooviks ta end täiendada ülikoolis või käia kursustel. Lisaks teadmistele on oluline ka leida erinevaid võimalusi pärimuse lastele huvitavaks tegemiseks. See oleneb küll suuresti õpetajast endast, kuid abiks oleks ka suurem valik õppematerjale.

Kokkuvõtte intervjuudest

Kõikide intervjuueeritavate vastused on koodidest lähtuvalt paigutatud kokkuvõtlikesse tabelitesse (Tabelid 1-12). Ainult kahel juhul (Tabelid 13-14), kus küsimus on suunatud otseselt õpetajatele, haridustöötaja arvamust lisatud ei ole.

Üheteistkümnest õpetajast oli viis mitme aine õpetajat, kolm klassiõpetajat, kaks eesti keele (ja kirjanduse õpetajat) ja üks muusikaõpetaja. Keskmiselt jäi tööstaaž 15-27 aasta vahele, teistest erinesid kaks õpetajat, kes olid koolis töötanud ühe ja 52 aastat. Valdav enamus küsitletud õpetajatest olid seto päritolu: seitse õpetajat. Kaks õpetajat oli võru päritolu ja kaks mujalt Eestist (Jõgeva- ja Pärnumaalt). Tabelis 1 on toodud kokkuvõtte küsimustest 1-3 (Lisa 1, Lisa 2).

Tabel 1. Intervjuueeritavate taustaandmed

Vastaja	Õpetatav aine	Tööstaaž (aastat)	Päritolu
I intervjuueeritav	haridustöötaja (varasemalt: eesti keel ja kirjandus)	6 (õpetajana)	võru
I õpetaja	klassiõpetaja majandusõpetus	18	seto
II õpetaja	klassiõpetaja	1	muu
III õpetaja	muusikaõpetus eesti keel ja kirjandus	22	seto
IV õpetaja	loodusained inimeseõpetus	15	seto
V õpetaja	muusikaõpetus	20	seto
VI õpetaja	eesti keel	52	võru
VII õpetaja	klassiõpetaja	19	muu
VIII õpetaja	ajalugu ühiskonnaõpetus omakultuur	üle 20	võru
IX õpetaja	käsitööõpetus pärimuskultuur	ei ole teada	seto
X õpetaja	ajalugu eesti keel	27	seto
XI õpetaja	eesti keel ja kirjandus	22	seto

Kodeerimise aluseks võeti Eichenbaum`i (1998) läbiviidud uuringu tulemusel selgunud märksõnad, mis setodele seostub setoks olemisega: muusika(4), tavadest kinnipidamine(3), seto keeles rääkimine(2) ja esivanemate austamine (antud uuringus ei nimetatud).

Eichenbaum`i välja toodud märksõnadele on siinsete intervjuude põhjal tehtud kodeeringus lisatud veel vastajate poolt nimetatud elustiil(4), rahvariided(2) ja toidud(1). Tabelis 2 tuuakse kokkuvõtte küsimusest 4 (Lisa1, Lisa 2).

Tabel 2. Seto omakultuuri tähendus intervjueeritavate jaoks

Vastaja	Tähendus					
	muusika (laul ja tants)	elustiil	tavadest kinnipidamine	rahvariided	keel	toidud
I intervjueeritav						
I õpetaja	X		X		X	X
II õpetaja		X				
III õpetaja	X	X	X	X		
IV õpetaja		X				
V õpetaja						
VI õpetaja						
VII õpetaja	X			X		
VIII õpetaja						
IX õpetaja						
X õpetaja						
XI õpetaja	X	X	X		X	
Kokku	4	4	3	2	2	1

Märkus: X – märksõna nimetamine intervjueeritava poolt.

Kaheteistkümnest vastajast pidas pärimuskultuuri õpetamist lastele oluliseks ja neli väga oluliseks. Tabelis 3 tuuakse kokkuvõtte küsimusest 5 (Lisa 1, Lisa 2).

Tabel 3. Pärimuskultuuri õpetamise olulisus intervjueeritavate hinnangul

Olulisus	Vastajate arv
Oluline	8
Väga oluline	4

Pärimuskultuuri õpetamise põhjustest on selgelt ülekaalus (9 korda) omapärase kultuuri säilitamine. Lisaks nimetati ka laste arendamist (3 korda), teadmiste saamist esivanemate ja kodupaiga kohta (3 korda), maailmapildi avardamist (2 korda), tunni elavdamist (2 korda) ja

laste õnnelikumaks muutmist (1 kord) pärimuskultuuri õpetamise läbi. Kokkuvõtte küsimusest 5 (Lisa 1, Lisa 2) toodud tabelis 4.

Tabel 4. Pärimuskultuuri lastele õpetamise põhjused intervjueeritavate hinnangul

Vastaja	Põhjused					
	omapärase kultuuri säilitamine	laste arendamine	teadmised esivanemate ja kodupaiga kohta	maailmapildi avardamine	tunni elavdamine	laste õnnelikumaks muutmine
I intervjueeritav	X					
I õpetaja	X					
II õpetaja	X					
III õpetaja	X	X		X		
IV õpetaja	X	X	X			
V õpetaja					X	
VI õpetaja	X					X
VII õpetaja	X			X		
VIII õpetaja			X			
IX õpetaja		X			X	
X õpetaja	X					
XI õpetaja	X		X			
Kokku	9	3	3	2	2	1

Märkus: X – märksõna nimetamine intervjueeritava poolt.

Intervjuudest eristus selgelt, et kuigi enamik õpetajatest pidas pärimuskultuuri edasiandmisel oluliseks nii kooli kui ka kodu, siis viimase mõju hinnati suuremaks (7 korral), rõhutades kodust pärineva õpetuse loomulikkust ja seal veedetud suuremat ajahulka. Kooli osatähtsust ei hinnanud kodu mõjust suuremaks ükski õpetaja, arvamusel oldi veel, et need on võrdsed (3 vastajat) ning leiti ka, et õpetust peaksid andma kõik pärimuskultuuri tundvad inimesed koos (2 vastajat). Küsimus 6 (Lisa 1, Lisa 2) kokkuvõtte toodud tabelis 5.

Tabel 5. Pärimuskultuuri edasikandja intervjueeritavate hinnangul

Vastajate arv	Pigem kodu	Pigem kool	Mõlemad võrdselt	Kõik pärimuskultuuri tundvad inimesed koos
	7	0	3	2

Seitse inimest leidis, et pärimuskultuuri õpetamist kuni 1990. aastate alguseni ei toimunud üldse, neli ei osanud küsimusele vastata ja ühe arvates õpetust mingil määral oli. Kokkuvõtte küsimusest 7 (Lisa 1, Lisa 2) esitatud tabelis 6.

Tabel 6. Pärimuskultuuri õpetamine varasemalt (kuni 1990. aastate alguseni) intervjueeritavate hinnangul

	Õpetamist ei toimunud	Üksikud pärimuskultuuri ilmingud	Ei oska vastata
Vastajate arv	7	1	4

Kuna enamik intervjueeritavatest vastas pikemalt, nimetades mitut märksõna, siis ei toodud vastuseid välja vastajate kaupa, vaid aspektida kaupa. Kokkuvõtte küsimusest 8 (Lisa 1, Lisa 2) toodud tabelis 7.

Tabel 7. Pärimuskultuuri õpetamise edusammud intervjueeritavate hinnangul

Positiivne aspekt	Mitu korda nimetatud
1. Lapsed on huvitatud	5
1. Omakultuuritundide olemasolu	4
2. Kompetentsete õpetajate olemasolu	4
3. Piisavalt õppematerjale	3
4. Piisavalt pärimuskultuuriga seotud huvitegevust	3
5. Kohalikud eeskujud	3
6. Projektide rahaline toetus	2
7. Õpetust on piisavalt	1
8. Uue õppekava toetus	1
9. Pole lastevanemate vastuseisu	1
10. Pärimuskultuuri ainekava olemasolu	1

Kuna enamik intervjueeritavatest vastas pikemalt, nimetades mitut märksõna, siis ei toodud vastuseid välja vastajate kaupa, vaid probleemide kaupa. Negatiivsetele aspektidele on kõrvutatud võimalikud lahendused (sulgudes nimetamise korrad). Tabelis 8 on toodud kokkuvõtte küsimusest 8 (Lisa 1, Lisa 2).

Tabel 8. Pärimuskultuuri õpetuse probleemid ja nende võimalikud lahendused intervjueeritavate hinnangul

Negatiivne aspekt	Mitu korda nimetatud	Välja pakutud lahendused
1. Õppekava suur maht	7	õpetust suunata suuremas mahus tunnivälisele tegevusele (2x)
2. Vähe lapsi	7	-
3. Sisserännanud õpetajad	5	suunata neid teadvustama antud piirkonna

ja õpilased		omapära (1x)
4. Kodu vähene toetus	4	kaasata lapsevanemaid kooli tegemistesse (3x)
5. Vähe omakultuuritunde	4	-
6. Õpilaste huvipuudus	4	-
7. Pärimuse õpetamisega liialdamine	4	-
Negatiivne aspekt	Mitu korda nimetatud	Välja pakutud lahendused
8. Koolil teistsugused prioriteedid	3	-
9. Pole loomulik	3	-
10. Setu keele keerukus	3	üks päev nädalas setokeelne õppetöö (2x)
11. Aineõpetaja vähene pädevus	2	koolitused (2x)
12. Nõuab õpetajalt lisatööd	1	väljatöötatud õppematerjalid (2x)
13. Liitklassides õpe	1	-

Uuritavatest olid täpselt pooled (6 inimest) uue õppekavaga kursis ning kõik nad ka pooldasid pärimuskultuuri õppekavas. Ülejäänud pooled vastanutest (6 inimest) ei olnud õppekavaga veel täpselt kursis. Küsimus 9 (Lisa 1, Lisa 2) on kokkuvõtlikult esitatud tabelis 9.

Tabel 9. Pärimuskultuuri sobivus uude riiklikku õppekavva (2010) intervjueeritavate hinnangul

	Sobib	Ei ole uue õppekavaga kursis
Vastanute arv	6	6

Üle poolte vastanutest (7) pidas tähtsaks mõlema (eesti ja seto) identiteedi koos õpetamist. Kaks intervjueeritavat ei osanud kommenteerida, üks neist arvas, et peaks õpetama ainult seto ja ühe arvates ainult eesti identiteeti. Üks vastajatest pidas õigeks üldse mitte identiteete määratleda või rõhutada. Küsimus 10 (Lisa 1, Lisa 2) on kokkuvõtlikult esitatud tabelis 10.

Tabel 10. Lastele õpetatav identiteet intervjueeritavate hinnangul

	seto	eesti	mõlemad koos	ei oska öelda	ei ole vaja määratleda
Vastanute arv	1	1	7	2	1

Kõige suurem arv vastanutest (5) ei osanud pakkuda võimalusi pärimuskultuuri õpetuse laiendamiseks uue õppekava raames. Välja pakuti pärimuskultuurialaste ürituste korraldamist (4), ainetundides õppe suurendamist (4), õppekäikude sidumist pärimusega (2) ja

lastevanemate kaasamist pärimuskultuuri õpetamisse (1). Tabelis 11 on toodud kokkuvõtte küsimusest 11 (Lisa 1, Lisa 2).

Tabel 11. Võimalused pärimuskultuuri õpetamise laiendamiseks läbi riikliku õppekava (2010) intervjueeritavate hinnangul

Vastaja	Võimalused				
	üritused	ainetundides	õppekäigud, ekskursioonid	lastevanemate suurem kaasamine	ei oska öelda
I intervjueeritav			X	X	
I õpetaja					X
II õpetaja		X			
III õpetaja	X	X			
IV õpetaja	X	X			
V õpetaja					X
VI õpetaja	X				
VII õpetaja					X
VIII õpetaja	X	X	X		
IX õpetaja					X
X õpetaja					X
XI õpetaja					
Kokku	4	4	2	1	5

Märkus: X – märksõna nimetamine intervjueeritava poolt.

Kuna enamik intervjueeritavatest vastas pikemalt, nimetades mitut märksõna, siis ei toodud vastuseid välja vastajate kaupa, vaid ainete kaupa. Iga aine juurde on toodud ka intervjueeritavate poolt nimetatud võimalused (sulgudes nimetamise korrad). Küsimus 12 (Lisa 1, Lisa 2) on selgitatud kokkuvõtliku tabelina 12.

Tabel 12. Pärimuskultuuri õpetamise seostamise võimalused ainetundides intervjueeritavate hinnangul

Ained	Mitu korda on nimetatud	Loetletud võimalused
Eesti keel ja kirjandus	9	uurimuste koostamine (2x), murdesõnad (5x), murdeteksti lugemine (1x), näitemängud (2x), muinasjutud (1x), rollimängud (1x)

Loodusõpetus	4	kohalikud taimed ja maavarad (3x), looduskaitse (1x)
Muusika	4	rahvalaulud (5x), pillilood (1x), regilaulu loomine (2x), õppevideod (3x), lauluemade tutvustamine (1x)
Ained	Mitu korda on nimetatud	Loetletud võimalused
Käsitöö	3	rahvariide elementide valmistamine (2x), tekstiilialane uurimistöö (1x), seto keeles tööjuhiste andmine (2x), rahvalaulude laulmine (1x), kangakudumine (2x)
Inimeseõpetus	3	tähtpäevad (7x), rahvariided (2x)
Ajalugu	2	setokeelne tööleht (1x), Setomaa ajalugu (2x)
Kunstiõpetus	2	rahvuslike mustrite ja rahvariide joonistamine (2x), folkloorifestivali kuulutuse illustreerimine (2x)
Matemaatika	2	pärimusega seotud tekstülesanded (2x), numbrite lugemine seto keeles (1x)
Tööõpetus	1	seto mustrite tegemine (1x)
Majandusõpetus	1	seto kultuuriga seotud minifirmade loomine (1x)
Kehaline kasvatus	1	rahvatantsud (1x), ringmängud (1x)
Klassijuhatajatund	1	õppekäigud muuseumi (1x)

Peamiselt peeti oma pädevust pärimuskultuuri õpetamisel keskmiseks (8), kaks õpetajat väga heaks ning üks õpetaja halvaks. Tabel 13 on kokkuvõtte küsimus 13 (Lisa 2) vastustest.

Tabel 13. Õpetajate hinnang oma pädevusele pärimuskultuuri õpetamisele

Vastanute arv	Pädevus		
	Väga hea	Keskmine	Halb
	2	8	1

Uusi pärimuskultuurialaseid õppematerjale pidas vajalikuks vaid kaks õpetajat, viis ebavajalikuks ja neli ei osanud vastata. Uusi koolitusi pidas võrdselt vajalikuks (3) ja mittevajalikuks (3) sama arv vastajaid, viis intervjuueeritavat ei osanud vastata. Tabel 14 on kokkuvõtte küsimus 13 (Lisa 2) vastustest.

Tabel 14. Õpetajate hinnang uute õppematerjalide ja koolituste vajalikkusele

Vastanute arv	Uued õppematerjalid			Uued koolitused		
	Vajalikud	Mittevajalikud	Ei oska öelda	Vajalikud	Mittevajalikud	Ei oska öelda
	2	5	4	3	3	5

Arutelu

Uuringust selgus, et kõik küsitletud õpetajad pidasid pärimuskultuuri edasiandmist lastele väga oluliseks (4 vastajat) või oluliseks (8 vastajat) (Tabel 3). Ainult ühe õpetaja (VII õpetaja) vastusest selgus, et ta teeb seda sunniviisiliselt, kuid samas ei väljendanud ta ka otsest vastuseisu. Tulemus on sarnane Setomaal varasemalt läbiviidud uurimusega, kus 92 % vastanutest pidas pärimuskultuuri säilitamist oluliseks (Eichenbaum, 1998).

Selguse mõttes uuriti intervjueeritavate ka seto omakultuuri tähendust nende jaoks. Eichenbaum'i (1998) läbiviidud uuringu kohaselt tähendab setoks olemine seto keeles rääkimist, seto laulustiili valdamist, tavadest kinnipidamist ja esivanemate austamist. Sarnastele seisukohtadele jõudsid ka antud uuritavad. Esindatud olid seto keeles rääkimine (2), muusika (4), tavadest kinnipidamine (4), lisandusid seto rahvariiete kandmine (2) ja traditsiooniliste toitude söömine (1) (Tabel 2).

Põhikooli riiklikus õppekavas (2010) toodud põhjustest, miks pärimust lastele õpetada, leidis intervjuudes äramainimist kaks: kõige sagedasema põhjusena toodi välja Rüütli (2000) ja Jakobsoni (2000) nimetatud kultuurilise mitmekesisuse säilitamist (9 vastajat) ning teiseks teadmisi esivanemate kohta (3 vastajat) (Tabel 4). Kolme intervjueeritava arvamusest selgus, et omakultuuril on ka last arendavaid omadusi, kuid raskusi tekkis nende nimetamisega. Varasematest uuringutest (Liimets, 1999; Rüütel, 1999; Vikat, 1999) selgunud pärimuskultuuri arendavatest omadustest kinnitati sõnavara arendavat mõju (IV õpetaja). Whitbeck'i, Hoyt'i, Stubben'i & LaFromboise'i (2001) tulemustele, et pärimuskultuuri tundmine mõjub positiivselt õpiedule, antud uuringus kinnitust ei leitud. Samas pooldasid õpetajad Demmert'i (2001) seisukohta, et omakultuuriõpetusel negatiivset mõju lastele ei ole.

Üldiselt on õpetajad arvamusel, et pärimuskultuuri peaks lastele edasi andma nii kodu kui ka kool. Tõekspidamine, et kooli mõju võib kodu omast isegi tugevamaks osutada (Vikat, 1999) kinnitust ei leidnud. Kuigi sarnaselt varasemale Võrumaa uurimusele (Reimann-Truija, 2009) peeti kooli pärimuskultuuri õpetamisel mõjuvaks, hindasid kõik õpetajad kodu mõju suuremaks (Tabel 5). Traditsioonide hääbumise, keelekasutuse vähenemise ja muude negatiivsete tegurite tõttu kodudes (Jääts, 1998; Jüriöö, 2008) on õpetajate arvates tarvis koolil samuti oma panus anda. Kindlasti ei tasu sellega üle pingutada, kaheteistkümnest intervjueeritavast neli nimetas pärimuskultuuri õpetusega liialdamist hoopis negatiivse näitajana (Tabel 8) ja laste motivatsiooni vähendava tegurina.

Varasemalt (enne 1990. aastaid) omakultuuriõpetust Setomaal koolides enamike õpetajate hinnangul toimunud ei ole (Tabel 6). Praegu püütakse Setomaal luua omakultuuritundide

võrgustikku selliselt, et igas Setomaa koolis (4) oleks igas kooliastmes üks omakultuuritund. Kahes koolis on see juba saavutatud, kuid kahes veel mitte (I intervjuueeritav). Pärimuskultuuri õpetamisel on võimalikest variantidest (juhiste andmine kohalikus keeles, keelekursused jms) (Lipka, 2002) kasutusel vaid üks: kohaliku keele ja kultuuri õpetamise tund. Lisaks tegeletakse koolide juures pärimuskultuuriga huviringide näol (tantsu- ja lauluringid, näitering jm), korraldatakse nii koolisiseseid kui ka koolidevahelisi üritusi, loominguvõistlusi – seega on käibel läbiva teema õpetamise üks põhimõtetest: õpe realiseerub ka läbi õpikeskkonna (Läbivate teemade..., 2009; Põhikooli riiklik..., 2010).

Pärimuskultuuri positiivsete ja negatiivsete aspektide suhtes olid õpetajatel küllaltki vastandlikud arusaamad. Senise õpetuse suureks tugevuseks peetakse seto keele ja kultuuri õpetamist eraldi tunni raames (Setomaa riiklik..., 2010), seda arvamust jagas ka üks osa õpetajatest (4 vastajat) (Tabel 7). Samas on võrdne arv vastajatest (4) toonud välja omakultuuritundide vähesuse (35 tundi kooliastmes) (Tabel 8). Positiivseks peeti ka kompetentsete õpetajate olemasolu piirkonnas (Tabel 7). Ainult see õpetaja (VII õpetaja), kes pidas oluliseks, et pärimuskultuuri edasiandja peaks olema läbinud spetsiaalse koolituse, ei jaganud üldist arvamust. Õpetuse paranemises on oma osa ka lastevanemate suuremal toetusel, samas oli neli õpetajat arvamusel (Tabel 8), et kodudes ei ole huvi või oskusi lastele pärimuskultuuri edasi anda, mille tõttu peab sellega tegelema kool. Laste pärimuskultuurist huvitatuse kohta on õpetajatel samuti vastakad arvamused. Nende õpetajate (V, VII ja IX õpetaja) arvates, kes tunnis ise palju pärimuskultuuri elemente lisamaterjalina kasutasid, on lapsed teemast huvitatud (Tabel 7). Õpetajad, kes ise tundides pärimust vähem sidusid, leidsid, et lastel puudub huvi ja pidasid seda negatiivseks asjaoluks (Tabel 8). Seda seisukohta toetab 2004. aastal läbiviidud uuring, kus selgus, et seto õpilaste teadmised omakultuuri kohta puudusid (Tikkop, 2004). Positiivsena nimetati veel paljude tunnivälise tegevuste ja noorte eeskujude lisandumist, uue õppekava (Põhikooli riiklik..., 2010) toetust, pärimuskultuuri ainekavade olemasolu ning selle head mõju tervele paikkonnale (Tabel 7).

Setomaa riikliku kultuuriprogrammi (2010) lisan välja toodud pärimuskultuuri õpetuse nõrkused antud uuringus õpetajatepoolset kinnitust ei leidnud. Õpetajate arvates pole probleemiks uurijate vähesus ega ebakonstruktiivne konkurents omakultuuri ja üldise Eesti kultuuri vahel (Tabel 8). Kõige suurema probleemina toodi välja sarnaselt varasemalt läbi viidud Võrumaa uurimusele (Reimann-Truija, 2009) õppekava mahukus, mis ei jäta aineõpetajale piisavalt aega pärimuse õpetamisele. Teiseks suureks probleemiks Setomaa koolides on õpetajate hinnangul õpilaste vähesus. Kolmandana mainitakse ka varasema uurimuse (Tikkop, 2004) tulemusena leitud rahapuudust (Tabel 8). Eraldi raskendavaks

asjaoluks peetakse ka sisserännanud õpilaste ja õpetajate olemasolu, kes ei ole teadlikud seto kultuurist ning kes ei pruugi olla ka huvitatud selle õppimisest või õpetamisest. Kolm õpetajat tõi negatiivsena välja ka seto keele keerukuse, kaks vastajat märkis ära teised prioriteedid (inglise keel ja arvutiõpetus), üks õpetaja viitas õpetajatevahelisele vähesele koostööle ja koolis pärimuse edasiandmise ebaloomulikkusele.

Pärimuskultuuriõpetusel Setomaal on mitmeid probleeme, mille lahendamine tundub esmapilgul võimatu. Need on kooliealiste laste vähesus, keele keerukus, õppekava mahukus ja piirkonda sisserännanud õpetajad ja õpilased (Tabel 8). Neist esimese kohta õpetajatepoolset lahendust ei leitud, kuid ülejäänud kolmele pakuti võimalikke lahendusi. Kuna keelt õpitakse kõige paremini keelekeskkonnas, pakuti kahe õpetaja (IX õpetaja, X õpetaja) poolt välja võimalus, et keeleteadlikud õpetajad räägivad üks kord nädalas lastega seto keeles. See suurendaks kindlasti õpilaste kokkupuudet keelega ja aitaks seda lihtsamini õppida. Õppekava suure mahu tõttu saaks õpetajate arvates pärimusõpet viia läbi enam huviringide, valikainete, ürituste, õppereiside, koolituspäevade, omakultuurivõistluste, klassivälise tegevuse ja muu sellise näol. Õpetajate poolt pakutud võimalikke lahendusi toetab ka õppekava (Põhikooli riiklik..., 2010). Mainimist leidis vajadus uue õppekava tutvustamiseks ja õpetajatele selgeks tegemine (Kõiv, Lamesoo & Luisk, 2010) (IV õpetaja). Piirkonda sisserännanud õpetajatel ja õpilastel soovitatakse teadvustada seda kooli, milles nad töötavad või õpivad. Lastevanemate vähesete toetuse suurendamiseks ja õpilaste motiveerituse tõstmiseks pakuti välja õpetaja tööd iseendaga, mõelda enda jaoks selgeks, miks ja kuidas peaks pärimust koolis õpetama. Selged ja arusaadavad põhjendused hõlbustavad kindlasti tööd nii õpilaste kui ka vanematega. Lisaks võiks vanemaid suuremal määral kooli tegemistega kursis hoida (Tabel 11). Rahapuuduse lahendamiseks proovitakse tulevikus otsida võimalusi mitmesugustest projektidest ja toetustest (VIII õpetaja).

Uue põhikooli riikliku õppekavaga (2010) õpetajad veel väga põhjalikult tutvunud ei olnud, seega ei olnud nad kursis pärimuskultuuri suurest mahust õppekavas. Pooled õpetajatest leidsid, et pärimuskultuur sobib õppekavasse väga hästi (Tabel 9) ja on ka teostatav. Enim võimalusi õpetuse laiendamiseks nähti ürituste korraldamises (4) ja ainetundidesse integreerimisel (4), kuid kindlaid võimalusi pakutakse õpetajate poolt vähe (Tabel 11). Samas III ja V õpetaja vastustest selgus, et nende jaoks ei ole õppekava sisu pärimuskultuuri õpetamise seisukohast määrava tähtsusega, sest õppekava saab mugandada vastavalt sellele piirkonnale, kus õpetatakse. Põhikooli riikliku õppekava (2010) analüüsimisel selgus, et enim seostatakse pärimuskultuuri ainevaldkondadega „Keel ja kirjandus“, „Sotsiaalsed“ ja „Kunstiained“. Sarnaseid seoseid pakkusid ka uuringus

osalenud õpetajad. Kõige enam mainiti omakultuuri elementide sissetoomist oma õpetatavatesse tundidesse (Tabel 1). Kirjeldamist leidsid veel keele ja kirjanduse ainevaldkonna tunnid (eesti keel ja kirjandus), sotsiaalsed (inimeseõpetus, ajalugu) ja kunstiained (kunstiõpetus, muusikaõpetus) (Tabel 12). Lisaks nägid õpetajad palju võimalusi ka sellistes tundides pärimuse sidumiseks, mida riiklikus õppekavas (Põhikooli riiklik..., 2010) on seostatud väga nõrgalt, näiteks loodusainetes (loodusõpetus) ja tehnoloogia ainevaldkonnas (tööõpetus, käsitöö). Neli õpetajat toetasid varasema Võrumaal läbi viidud uurimuse tulemust (Sarapuu, 2009), et pärimust saab siduda iga ainega. Hästi saab pärimust tuua ainetundidesse läbi näitlikustamise, see on ka hea võimalus lastel seostada õpitut lähiümbrusega, õpitavat konkreetsemaks muuta. Kui Võrumaal läbiviidud uuring (Sarapuu, 2009) tõestas, et Võrumaa koolides lõimitakse võru keele ja kultuuri õpet ainetundidesse vähesel määral, siis Setomaa koolides on vastupidi: seto keelt ja kultuuri lõimitakse ainetundidesse suurel määral.

Nii Rüütel (1998) kui ka Valk (2010) on mõlemad seisukohal, et inimesed saavad end identifitseerida mitmeti. Eichenbaumi (1998) uurimuse järgi on enamikele setodele omane seto-eesti identiteet. Ka uuringus osalenud õpetajad rõhutasid, et üks identiteet ei välista teist ning lastele saab õpetada mõlemat koos (Tabel 10). Ainult üks õpetaja arvas, et lastele tuleks rõhutada pigem seda, et nad on setod, mitte eestlased. Selgepiirilist seost õpetaja päritolu (Tabel 1) ja tema poolt õpetatava identiteedi vahel (Tabel 10) ei täheldatud.

Üldiselt hindavad õpetajad oma pädevust pärimuse õpetamisel lastele heaks (Tabel 13). Tugev seos esineb õpetajate tööstaaži (Tabel 1) ja oma pädevuse hindamise (Tabel 13) vahel. Ainult kahe õpetaja puhul ei kehtinud seos: mida pikem tööstaaž, seda parem hinnang oma pädevusele. Üheteistkümnest õpetajast kolm sooviksid sellealast koolitust, et oma pädevust suurendada (Tabel 14). Õpetaja (VI õpetaja), kes on varasemalt kursustel käinud, pidas saadud teadmisi oluliseks ja vajalikuks. Levinud on arusaam, et õpetaja, kes elab Setomaal, leiab ümbritsevast piisavalt õpetamiseks vajalikku informatsiooni. Umbes poolte õpetajate arvates on ka piisavalt õppematerjale (Tabel 14). Seega Võrumaal läbiviidud uuringu tulemused, kus õpetajad tundsid puudust õppematerjalidest ja täiendkoolitustest (Hilp, 2009), Setomaa õpetajate puhul toetust ei leidnud. Ainult kaks õpetajat (VII ja XI õpetaja) pidasid uute õppematerjalide koostamist vajalikuks.

Antud tööst võib kokkuvõtvalt järeldada:

- uuringus osalenud õpetajad on seisukohal, et omakultuuri edasiandmine lastele on oluline ja vajalik;

- pärimuskultuuri õpetamine koolides on muutunud aktuaalsemaks seoses selle suurenenud mahu tõttu riiklikus õppekavas (Põhikooli riiklik..., 2010);
- peamisteks edusammudeks on laste huvi, omakultuuritunnid ja kompetentsed õpetajad, kes neid läbi viivad, õppematerjalidest puudust ei tunta;
- peamisteks probleemideks on õppekava suur maht, laste arvu vähenemine ja mujalt tulnud õpetajate ja õpilaste madal huvi;
- olemasolevatele probleemidele pakutakse lahendusena pärimusõpetuse suunamist ka tunnivälisele ajale ja suunata nii õpetajaid kui ka õpilasi teadvustama piirkonna eripära;
- pärimuskultuuri õpetust jätkatakse ainetundidesse integreerituna ja läbi ürituste, kuid kindlaid võimalusi osatakse välja tuua vähe.

Töö kitsaskohaks võib pidada seda, et andmed on kodeeritud subjektiivselt uurija poolt. Samuti ei ole uurimuses esindatud kõik Setomaa õpetajad, vaid neist on töö mahtu arvestades tehtud valik, seetõttu ei saa teha väga üldistavaid järeldusi. Edasiste uurimuste käigus võiks küsitleda lapsi ja lapsevanemaid, et teada saada nende hoiakud ja suhtumine pärimuskultuuri õpetamisse koolides. Samuti võiks sarnase uurimuse korraldada mõnes teises Eestimaa piirkonnas, kus ei ole pärimuskultuur nii suures osas säilinud kui Setomaal. Võiks välja selgitada sealsete õpetajate seisukohad ja nende pädevus pärimuskultuuri õpetamisel.

Soovin tänada oma juhendajaid abi ja mõistva suhtumise eest. Lisaks avaldan tänu uuringus osalenud intervjueritavatele ning kõigile oma lähedastele toetuse eest.

Kasutatud kirjandus

- Alasuutari, P. (2000). *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies*. London: Sage Publications.
- Anttonen, P. (1999). *Mis on globaliseerumine?* Külastatud 18. mail, 2011, aadressil <http://www.folklore.ee/seminar/ilmastum.html>.
- Council of the European Union (2010). *Work Plan for Culture 2011-2014 – Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, Meeting within the Council*. Külastatud 28. veebruaril, 2011, aadressil http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/117795.pdf.
- Demmert, W. G. (2001). *Improving Academic Performance Among Native American Students. A Review of the Research Literature*. Külastatud 25. märtsil, 2011, aadressil <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED463917.pdf>.
- Eichenbaum, K. (Toim). (1998). *Ku kavvas Setomaalõ seto rahvast jakkus. Ajaloolise Setomaa põlisasustuse säilimise võimalused*. Võro: AS Võru Täht.
- Folklooriliikumise üldiseloostus (s.a.). *Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu*. Külastatud 25. märtsil, 2011, aadressil <http://www.folk.kul.ee/uus/index.php?leht=6&keel=1>.
- Harrison, D. (2007). *When Languages Die: The Extinction of the World's Languages and the Erosion of Human Knowledge*. Oxford: Oxford University Press.
- Hilp, K. (2009). *Rahvakultuuri käsitlemine Eesti üldhariduskooli 1. – 4. klassi õpikutes*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Jakobson, E. (2000). *Rahvalauluõpetus koolis (Unipiha algkooli kogemus)*. I. Rüütel (Toim), *Pärimus pärijale* (lk 46-55). Tartu: Rahvuslik Folkloorinõukogu.
- Joons, S. (2010). *Pärimusmuusika kultuurilise identiteedi loojana koolis August Pulsti Õpistu tegevuse näitel*. Ü. Luisk (Toim), *Läbivad teemad õppekavas ja nende rakendamine koolis* (lk 58-68). Tartu: Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus.
- Jääts, I. (1998). *Setode etniline identiteet*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Jüriöö, V. (2008). *Kiil, kuul ni kultuur Setomaal*. S. Jüvä (Toim), *Koolitus ku keele ja kultuuri umamoodu hoitja* (lk 99-109). Võro: Bookmill.
- Kaevats, Ü. & Varrak, T. (Toim). (1994) *Eesti entsüklopeedia 7*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

- Kultuuriministeerium (2010). *Setomaa riiklik kultuuriprogramm 2010-2013*. Külastatud 13. märtsil, 2011, aadressil <http://www.kul.ee/index.php?path=0x789#uudised>.
- Kultuuriministeerium (2011). *Kultuuriministeeriumi tööplaan 2011*. Külastatud 1. märtsil, 2011, aadressil <http://www.kul.ee/index.php?path=0x1x17x1807>.
- Kurs, O. & Berg, E. (1998). Eesti etniline mosaiiksus. A. Viires & E. Vunder (Toim), *Eesti rahvakultuur*. (lk 63-70). Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Kuusk, T. (2008). *Õppekava integratsiooni võimalusi*. Külastatud 15. märtsil, 2011, aadressil http://www.ut.ee/curriculum/orb.aw/class=file/action=preview/id=549989/L%F5imingualane+juhendmaterjal_31_03_09.pdf.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interviews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. The United States of America: Sage Publications.
- Kõiv, P., Lamesoo, K. & Luisk, Ü. (2010). Õppekava läbivate teemade rakendamine. *Haridus*, 4, lk 2-10.
- Laherand, M. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Liimets, A. (1999). Rahvamuusika ja isiksuse terviklikkus. M. Vikat (Koost), *Laps ja folkloor* (lk 23-31). Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Lipka, J. (2002). *Schooling for Self-Determination: Research on the Effects of Including Native Language and Culture in the Schools*. Külastatud 21. märtsil, 2011, aadressil <http://www.ericdigests.org/2002-3/effects.htm>.
- Läbivate teemade juhendmaterjal* (2009). Külastatud 12. märtsil, 2011, aadressil http://www.oppekava.ee/index.php/L%C3%A4bivad_teemad.
- Müürsepp, M. (Toim). (2001). *Rahvaluule ja üldõpetus. Õppematerjal kasvatusteaduste, klassiõpetaja ning alus- ja esihariduse eriala üliõpilastele*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Pullerits, M. (1999). Kõnekeelest regilauluni. M. Vikat (Koost), *Laps ja folkloor* (lk 45-51). Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava (2002)*. Külastatud 22. märtsil, 2011, aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12888846>.
- Põhikooli riiklik õppekava (2010)*. Külastatud 22. märtsil, 2011, aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13273133>.
- Reimann-Truija, N. (2009). *Kultuurilised ootused võru keele- ja kultuuriruumis. Uuringu kokkuvõtte*. Külastatud 21. märtsil 2011, aadressil <http://www.kysk.ee/?s=10>.
- Reissar, L. (1996). *Setomaa läbi sajandite. Petserimaa*. Tallinn: Kupar.
- Rüütel, I. (1999). Laps ja folkloor. M. Vikat (Toim), *Laps ja folkloor* (lk 7-21). Tallinn: TPÜ Kirjastus.

- Rüütel, I. (Toim). (2000). *Pärimus pärijale*. Tartu: Rahvuslik Folkloorinõukogu.
- Rüütel, I. (Koost). (2008). *Pärimuskultuur kontserdilaval*. Tallinn: Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu.
- Sarapuu, H. (2009). *Ainete integreerimine võru keele tundidesse ning võru keele ja kultuuri integreerimine algklasside ainetundidesse*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Sary, Õ. (2000). Vabatahtlikkus ja kohustuslikkus folkloori õpetamisel. I. Rüütel (Toim), *Pärimus pärijale* (lk 56-61). Tartu: Rahvuslik Folkloorinõukogu.
- Saurman, M. & Stallsmith, G. (2010). *Traditional Music and Arts in the Classroom: A whole-brain learning approach to language and culture acquisition*. Külastatud 5. märtsil, 2011, aadressil https://docs.google.com/fileview?id=0B_yZGfkl8ELvN2U2ZDk5ZWUtODkxMS00NGU0LWFkNjMtNDMxOGNjMjg5OTFl&hl=en.
- Seto mitmehäälsus* (s.a.). Külastatud 14. märtsil, 2011, aadressil http://laul.setomaa.ee/artiklid/seto_mitmehaeaelus.
- Skinner, L. (1999). *Teaching through Traditions: Incorporating Languages and Culture into Curricula*. Külastatud 15. märtsil, 2011, aadressil <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED427907.pdf>.
- Särg, T. (2005). Rahvamuusika. M. Hiimäe (Toim), *Regivärsist netinaljani* (lk 139-162). Tallinn: Koolibri.
- Tikkop, E. (2004). *Setu kombed ja nende tutvustamise võimalusi*. Publitseerimata diplomitöö. Tartu Ülikool.
- Tähepõld, K., Alumäe, H. & Keinast, E. (2008). *Setomaa. Ida ja lääne vahel*. Tallinn: Ecce Revalia.
- Uibu, K. (2005). *Klassiõpetaja rollid infoühiskonna tingimustes arvutit õppetöös kasutavate õpetajate näitel*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool. Külastatud 23. mail, 2011, aadressil <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/1267/uiibu.pdf?sequence=5>.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2005). *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*. Külastatud 28. veebruaril, 2011, aadressil <http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/2005-convention/the-convention>.
- Valk, A. (2010). Kultuurilise identiteeti kujunemisest koolis. Ü. Luisk (Toim), *Läbivad teemad õppekavas ja nende rakendamine koolis* (lk 22-40). Tartu: Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus.

- Valk, Ü. (2005). Mis on rahvaluule? M. Hiimäe (Toim), *Regivärsist netinaljadeni. Sissejuhatus rahvaluulesse* (lk 9-12). Tallinn: Koolibri.
- Viires, A. & Vunder, E. (Toim). (1998). *Eesti rahvakultuur*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Vikat, M. (1999). Folkloori osa lapse arengus. M. Vikat (Koost), *Laps ja folkloor* (lk 39-44). Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Vunder, E. (1998). Rahvakunst. A. Viires & E. Vunder (Toim), *Eesti rahvakultuur* (lk 513-544). Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R., Stubben, J. D. & LaFromboise, T. (2001). Traditional Culture and Academic Success among American Indian Children in the Upper Midwest. *Journal of American Indian Education*, 40, 2, lk 1-20.
- Wintergerst, A. C. & McVeigh, J. (2010). *Tips for Teaching Culture: Practical Approaches to Intercultural Communication*. United States of America: Pearson Longman.

Intervjuud

Intervjuud on üle antud Eesti Kirjandusmuuseumisse. Neid säilitatakse fondis ERA (Eesti Rahvaluule Arhiiv), DK 37.

I intervjuueeritav	04.04.2011
I õpetaja	04.04.2011
II õpetaja	05.04.2011
III õpetaja	06.04.2011
IV õpetaja	06.04.2011
V õpetaja	06.04.2011
VI õpetaja	14.04.2011
VII õpetaja	12.04.2011
VIII õpetaja	14.04.2011
IX õpetaja	18.03.2011
X õpetaja	18.03.2011
XI õpetaja	16.04.2011

Lisa 1. Haridustöötaja intervjuu küsimused

1. Mis on Teie amet? (Kas olete kunagi ka lastega töötanud?)
2. Kui suur on Teie tööstaaž (õpetajana)?
3. Kust olete pärit?
4. Mida tähendab Teie jaoks Setu omakultuur?
5. Olete teinud pärimuskultuurialast tööd Võrumaal ja nüüd Setumaal, miks on seda vaja? Milliseid arendavaid võimalusi näete sellel õpetusel?
6. Kes peaks Teie arvates omakultuuri lastele õpetama? (Kool, kodu, riik....) Miks?
7. Milline on olnud omakultuuri õpetamise olukord varasemalt Setumaa koolides? (Tean, et Eesti ajal püüti eestistada, nõukogude ajal keelatud jne.)
8. Milline on omakultuuri õpetamise olukord Setumaa koolides praegu? Selle positiivsed ja negatiivsed aspektid?
9. Kas olete teadlik uuest riiklikust õppekavast, kus on eelnevast oluliselt suuremal määral sisse toodud pärimuskultuuri õpetust (läbiv teema „Kultuuriline identiteet“)? Kuidas see sobib õppekavva?
10. Millist kultuurilist identiteeti peaks Setumaa lastele õpetama, kas eesti või setu? Miks?
11. Milliseid võimalusi näete läbi riikliku õppekava omakultuurialast õpetust laiendada?
12. Kas oskate anda soovitusi omakultuuri õpetamiseks ainetundides? Milliseid?
13. Mida olete varasemalt teinud setu omakultuuri püsijäämise nimel?
14. Mida teete praegu Setumaal omakultuuri püsijäämise nimel? (Nii üldisemalt kui ka üksikasjalikumalt.)
15. Millised on plaanid tulevikus Setumaa omakultuuri jätkusuutlikkuse toetamiseks?
16. Kas soovite veel midagi antud teema kohta lisada?

Lisa 2. Õpetajate intervjuu küsimused

1. Mis ainet Te õpetate?
2. Kui suur on Teie tööstaaž?
3. Kust olete pärit?
4. Te töötate kultuuriliselt väga erilises paigas, Setumaal. Mida tähendab Teie jaoks Setu omakultuur?
5. Miks peaks lastele pärimuskultuuri õpetama? Milliseid arendavaid võimalusi näete sellel õpetusel?
6. Kes peaks Teie arvates omakultuuri lastele õpetama? (Kool, kodu, riik....) Miks?
7. Milline on olnud omakultuuri õpetamise olukord varasemalt Setumaa koolides? (Tean, et Eesti ajal püüti eestistada, nõukogude ajal keelatud jne.)
8. Milline on omakultuuri õpetamise olukord Setumaa koolides praegu? Selle positiivsed ja negatiivsed aspektid?
9. Uues riiklikus õppekavas on eelnevast oluliselt suuremal määral sisse toodud pärimuskultuuri õpetust (läbiv teema „Kultuuriline identiteet“)? Kuidas see sobib õppekavva?
10. Millist kultuurilist identiteeti peaks Setumaa lastele õpetama, kas eesti või setu? Miks?
11. Milliseid võimalusi näete läbi riikliku õppekava omakultuurialast õpetust laiendada?
12. Kas oskate anda soovitusi omakultuuri õpetamiseks ainetundides? Milliseid?
13. Kuidas hindate enda pädevust antud teema õpetamisel? Kas oleks vaja uusi õppematerjale või täiendkoolitust?
14. Kas soovite veel midagi antud teema kohta lisada?